

Εισαγωγή

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας και πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια¹ του 17ου και του 18ου αι., έγινε εξωτερική μετανάστευση των Ελλήνων από τη Μακεδονία και την Ήπειρο, για οικονομικούς λόγους (εμπόριο). Οι μετανάστες αυτοί κατέληξαν σε πόλεις, που βρίσκονταν πάνω σε εμπορικούς δρόμους οι οποίοι διέσχιζαν τη Βαλκανική και την Ευρώπη.

Κυρίως εγκαταστάθηκαν στη Βιέννη, την Τεργέστη και άλλες πόλεις της Σερβίας, της Ουγγαρίας, της Βλαχίας² και Μολδαβίας, όπου ασχολήθηκαν με το εμπόριο βαμβακερών, δερμάτων, χαλιών και άλλων ειδών. Οι έμποροι αυτοί μετέφεραν τα εμπορεύματά τους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία προς την Κεντρική Ευρώπη διά ξηράς, από συγκεκριμένους δρόμους, με караβάνια που διέσχιζαν τα Βαλκάνια.

Α. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα

Ήδη από την αρχαιότητα υπήρχαν στον ελληνικό χώρο ισχυρές οικογένειες που κατείχαν μεγάλες εκτάσεις γης και πρόνοια. Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας³ στην κεντρική Ελλάδα και Πελοπόννησο υπήρχαν πλούχοντες και προεστοί, οι λεγόμενοι κοτζαμπάσδες, που είχαν στην κατοχή τους μεγάλες εκτάσεις γης.

Η βασική παραγωγική σχέση στην Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν αυτή της διπλής ιδιοκτησίας. Το κράτος ήταν ο συλλογικός ιδιοκτήτης της γης και οι αγρότες οι κάτοχοι. Η σχέση αυτή καθόριζε την υποχρέωση των δεύτερων να δίνουν ένα μέρος της παραγωγής στον πρώτο. Ο θεσμός των τσιφλικιών άρχισε να κάνει την εμφάνισή του με την έναρξη της διαδικασίας εισόδου της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σε κρίση, κατά το τέλος του 16ου αιώνα και μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή του φεουδαρχικού τρόπου παραγωγής.

Με τον όρο τσιφλίκια δηλώνουμε μεγάλες ιδιοκτησίες γης στην τότε Οθωμανική αυτοκρατορία που ανήκαν σε ένα πρόσωπο. Περιλάμβαναν χωριά και καλλιεργήσιμες γαίες, τις οποίες καλλιεργούσαν υποχρεωτικά προς όφελος του ιδιοκτήτη οι α-

Έλληνες χωρικοί στην Τουρκοκρατία (λιθογραφία)

γρότες που κατοικούσαν στην περιοχή των τσιφλικιών, οι κολήγοι. Οι κολήγοι δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν τη γενέθλια γη, είχαν την υποχρέωση να δίνουν στον ιδιοκτήτη ένα ποσοστό από τα προϊόντα που παρήγαγαν και να του παρέχουν διάφορες υπηρεσίες χωρίς πληρωμή.

Μετά την επικράτηση της ελληνικής επανάστασης του 1821, η γη μεταβιβάστηκε στο ελληνικό κράτος και πήρε το όνομα “εθνικές γαίες”⁴. Η επαναστατική κυβέρνηση του 1822 καθόρισε τη γη ως εθνική ιδιοκτησία για να την υποθηκεύσει στη συνέχεια προς όφελος των διεθνών δανειστών της. Όλοι οι φόροι που όφειλαν οι Έλληνες στο Οθωμανικό κράτος, εισπράττονταν πλέον από το ίδιο το ελληνικό κράτος. Για κάθε αγροτική σοδειά έπαιρνε το 10% ως δεκάτη και το 20% ως επικαρπία, δηλ. συνολικά το ποσοστό 30%.

Τα πρώτα χρόνια με τον Όθωνα πάνω από το 70% της γης ανήκε στο Δημόσιο. Μόνο ένας στους έξι Έλληνες είχε δική του γη. Και μόνο ένας στους τέσσερις είχε δικό του ζώο. Ένας ξένος μελετητής της εποχής γράφει :

«Στη Φθιώτιδα, οι χωρικοί ζουν όχι σε σπίτια, αλλά σε καλύβες χωρίς δάπεδο...»

«Στη Λιβαδειά, τα σπίτια είναι χτισμένα με ταρσούς και καλάμια (...).

Στη Θήβα ακόμη και το έδαφος που είναι κτισμένα τα σπίτια είναι Εθνική γη.

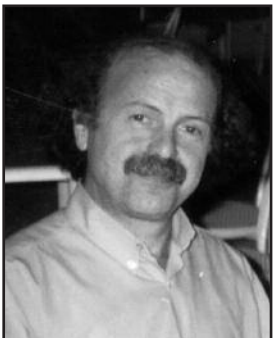
Οι βοσκές, που στην τουρκοκρατία ήταν κοινοτικές, τώρα είναι κρατική περιουσία (...).

Η γεωργία είναι νεκρή».

Η διάσωση του Λονδίνου στις 22 Ιανουαρίου⁵/3 Φεβρουαρίου 1830 οδήγησε στην ανεξαρτησία του νεοελληνικού κράτους από την πολυχρονη τουρκική κατοχή. Οι προσπάθειες του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια σε διπλωματικό επίπεδο, για ένταξη στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος των τότε επαρχιών Ζητούνιου (Λαμίας), Πατρατζικίου (Υπάτης) και Καλλιδρόμης (Καρ-

Φεουδαρχικά κατάλοιπα

Οικογένειες μεγαλοκτηματιών Τσάληη στην περιοχή Λαμίας και τσιφλίκι Ιμύρμπε

Γράφει ο
Κων/νος Αθ. Μπαλωμένος
φυσικός

τους ως “εθνικές γαίες”, αλλά πουλήθηκαν (κάποια διπλοπυληθηκαν) μέσα σ’ ένα κλίμα ανασφάλειας, ασάφειας, με κίνδυνο εξαπάτησης (από τους Τούρκους). Αγοράστηκαν από πλούσιους Έλληνες, κυρίως ομογενείς, οι οποίοι συμπεριφέρονταν όπως οι προκάτοχοι, ενώ οι ακτήμονες ακολούθησαν τη μοίρα του κολήγη.

Β. Οι Έλληνες πρώτοι αγοραστές των τουρκικών τσιφλικιών

Από τα 49 χωριά της επαρχίας Ζητούνιου το 1828, τα 37 ήταν τσιφλίκια που κατείχαν Τούρκοι τσιφλικάδες, ενώ τα υπόλοιπα 12 ήταν κεφαλοχώρια, δηλ. χωριά σε ορεινές κυρίως και άγονες περιοχές (χωρίς ενδιαφέρον για τον κατακτητή), όπου ζούσαν μικροί ιδιοκτήτες με ελεύθερη καλλιέργεια. Από το 1828 οι Τούρκοι άρχισαν τις πωλήσεις των τσιφλικιών. Τότε εμφανίστηκαν οι Έλληνες έμποροι του παροικιακού κυρίως ελληνισμού, που δεν είχαν λάβει μέρος στον Αγώνα και διέθεταν σημαντικές περιουσίες. Ενδεικτικά δίνουμε κάποια στοιχεία :

Το τσιφλίκι Εμίρμπε (Ανθήλη) που ανήκε στους Τεφίκ μπέν, Ιζέτ μπέν και Μουσταφά μπέν αγοράστηκε από το Γεώργιο Μωραϊτή για 97.000⁷ γρόσια. Το τσιφλίκι Μεγάλης Βρύσης που ανήκε στη Σαϊδέ χανούμ αγοράστηκε από τον Ανδρέα Φαρδή για 35.000 γρόσια. Το τσιφλίκι Κόμματος που ανήκε στη Σαϊδέ χανούμ, στον Αλή Ριζά, κ.ά. αγοράστηκε από τους Αθ. Τσίγκα και τους Γ. & Δ. Κρίτσα για 67.000 γρόσια. Το τσιφλίκι Μπεκί (σημ. Σταυρός) του Ιζέτ μπέν αγόρασε το 1833, ο Δημ. Κεμπρέκος για 96.000 γρόσια. Τα Καλυβία και το Σουλάκι⁸, που ανήκαν στον Αχμέτ εφένδη αγοράστηκαν από το Δημ. Χατζίσκο⁹ για 150.000¹⁰ γρόσια.

Μετά το 1840 περίπου, οι πρώτοι Έλληνες τσιφλικάδες άρχισαν να πουλάνε τσιφλίκια ή τμήματά τους σε άλλους. Το ιδιότυπο εμπόριο γης, με πολλά παζάρια, δολοποησίες και όχι ξεκάθαρες αγοραπωλησίες, με τη συμμετοχή μελών της διοίκησης¹¹ και μεσαζόντων, κράτησε μέχρι την περίοδο 1920-30, οπότε πολλά τσιφλίκια απαλλοτριώθηκαν¹² και αποδόθηκαν σε ακτήμονες.

Οι περισσότεροι ομογενείς που αργότερα βρέθηκαν στη Λαμία, προέρχονταν (σε φθίνουσα σειρά) από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και λίγοι από άλλα μέρη (Κωνσταντινούπολη, Βουδαπέστη, Βουκουρέστι, Βιέννη, κλπ.). Ως παραδείγματα αναφέρουμε το Δημ. Κεμπρέκο, τον Ανδρ. Φαρδή, τους Τζάληη, τον Αριστ. Σκληθωνιώτη (από τη σημερινή και τη βόρεια Ήπειρο), τους Γεώρ. Μαραθέα, Προβελέγγιο και Γκόγκα (από τη Ρουμανία), κλπ. Με την αγορά των τσιφλικιών, αυτοί δημιούργησαν (άτυπα) μια νέα ισχυρή κοινωνική τάξη στην περιοχή Λαμίας (των τσιφλικάδων), με πολιτικές προεκτάσεις (επηρεάζαν τις όποιες αποφάσεις για λογαριασμό τους). Ελάχιστοι απ’ αυτούς βοήθησαν τους εργάτες-αγρότες που απασχολούσαν στα κτήματά τους και για πολλά χρόνια παρέμεναν εξαθλιωμένοι και πλήρως εξαρτημένοι απ’ αυτούς.

Γ. Οι βορειοηπειρώτες Τζάληη (Τσάληη)

Στα μέσα του 18ου αι., στην Κορυτσά της (τότε) ελληνόφωνης Βόρειας Ηπείρου ζούσε η πολυπληθής ευρύτερη οικογένεια Τζάληη (ή Τσάληη). Τότε περίπου γεννήθηκαν οι Πάγχαρις και Ιωάννης, που ήταν στενοί συγγενείς (πιθανά ήταν ξαδέφφια). Μεγαλώνοντας, ακολούθησαν το δρόμο της μετανάστευσης και εγκαταστάθηκαν στη Βιέννη. Ασχολήθηκαν με το εμπόριο χρυσού, με κοσμήματα και χρυσοχοεία, που τους απέφεραν σημαντικά κέρδη.

Απέκτησαν και οικογένειες. Συγκεκριμένα ο Πάγχαρις Τζάλη-

Η υπογραφή του Πάγχαρις Τζάληη (1846)

η (ή Τσάληη) με τη γυναίκα του Κωνσταντίνα απέκτησαν τέσσερις γιους (Παντελής, Κωνσταντίνος¹³, Δημήτριος και Ιωάννης). Ο Ιωάννης Χρίστου Τσάληη απέκτησε 2 γιους (Χρίστος, Ηλίας)

και 2 κόρες (Μαρία, Μάργα).

Ο έμπορος Πάγχαρις Τσάληη στη Βιέννη, απέκτησε κινητή¹⁴ περιουσία 40.000 γρόσια. Το 1824 έπαυσε το εμπόριο και έδωσε σε καθένα από τους γιούς του (Παντελή, Κωνσταντίνο και Δημήτριο) από 5.000 γρόσια, ώστε να αρχίσουν τη δική τους επαγγελματική δραστηριότητα.

Χρήστος Τσάληη (ελαιογραφία)

Αντίστοιχα, ο Ιωάννης Χρίστου Τσάληη - το ίδιο έτος 1824 - έπαυσε εμπορευόμενος και την περιουσία που είχε αποκτήσει από 40.000 γρόσια, έδωσε στους δύο γιους του (από επτά χιλιάδες γρόσια), που μετά έγιναν έμποροι. Τις δύο κόρες του προίκισε με 5 χιλιάδες γρόσια για κάθε μια.

Μετά το 1832, οι Παντελής & Κωνσταντίνος Πάγχ. Τσάληη, από κοινού με τους συγγενείς τους Χρήστο & Ηλία Ιωάν. Τσάληη αποφάσισαν να αγοράσουν γη στην περιοχή Ζητούνιου. Έτσι στις 15 Δεκ. 1833 με πωλητήριο συμβόλαιο¹⁵ οι Μουσταφά μπέν και Ιζέτ μπέν πουλήσαν¹⁶ (για δεύτερη φορά φαίνεται) τα κτήματά τους και τα 2/3 μερίδιά¹⁷ τους των χωριών Αθαμάνας¹⁸ και Ιμύρμπε¹⁹ (Ανθήλη) για 100.000 γρόσια στους Χρήστο & Ηλία Ιωάννου Τζάληη²⁰ και Παντελή & Κωνσταντίνο Πάγχαρη Τζάληη. Αργότερα (ίσως το 1838) αγόρασαν²¹ και το υπόλοιπο 1/3 αυτών, ιδιοκτησίας του Τεφίκ μπέν, γιου του Χαλήλ μπέν της Λαμίας.

Υποσημειώσεις

¹ Αυτή ήταν η δεύτερη περίοδος μετανάστευσης. Η πρώτη περίοδος φυγής έγινε στη διάρκεια των αιώνων 15^{ου} και 16ου, ήταν δε αναγκαστική λόγω εκθροπισμών, διώξεων και για αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής. Οι μετανάστες της πρώτης περιόδου προήλθαν από νησιά ή παραθαλάσσια μέρη και κατέληξαν σε παραθαλάσσιες πόλεις της Ιταλίας και Γαλλίας. Ήταν ευγενείς, λόγιοι, τεχνίτες, έμποροι ή στρατιώτες.

² Οι παραδουνάβιες Ηγεμονίες (Βλαχία και Μολδαβία) ήταν υποτελείς στο Σουλτάνο αλλά είχαν ως κυβερνήτες Φαναριώτες Ηγεμόνες (μετά το 1709). Γι’ αυτό το ελληνικό στοιχείο (με ελληνική γλώσσα και χριστιανική θρησκεία) ήκμασε αρκετά.

³ Βασίλης Φίλιπς, Τα κοινωνικά συστήματα: «Το φεουδαρχικό σύστημα» Κεφ. ΙΙΙ σελ.68-149, εκδ. Νέα Σύνορα, 1978.

⁴ Έτσι εξασφαλίστηκε και η μη εκποίηση τους (τουλάχιστον ως το 1871).

⁵ Η διαφορά στο 19ο αιώνα μεταξύ παλαιού (Ιουλιανού) και νέου (Γρηγοριανού) ημερολογίου είναι 12 μέρες.

⁶ όπως ο Χασάν-αγάς Χιλιανιώτης, Οθωμανός Λαμίας που έγινε πληρεξούσιος εκπρόσωπος του Χαλήλ μπέν και του γιού του Τεφίκ μπέν για πώληση των ιδιοκτησιών τους στην περιοχή Ζητούνιου.

⁷ Η αντιστοιχία γροσίων - δραχμών (από συμβόλαιο του 1858) ήταν 4 γρόσια με 1 δραχμή.

⁸ Ήταν περιοχή στα δυτικά των Καλυβίων, που ενσωματώθηκε σ’ αυτά.

⁹ Ήταν έπαρχος Ζητούνιου αμέσως μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους.

¹⁰ Σύμφωνα με τον Αθαν. Τσίγκα (εκ Κομποτάδων), πρώτο ειρηνοδίκη Λαμίας.

¹¹ Ο Δρόσος Μανσόλης, πληρεξούσιος Ζητούνιου και ο Παναγιώτης Λοιδωρίκης, έπαρχος Λιβαδειάς αγόρασαν από τους Τούρκους ιδιοκτήτες το 1/3 και τα 2/3 αντίστοιχα του τσιφλικιού της Αγίας Μαρίας Στυλίδας για 18.000 γρόσια.

¹² Αναφέρουμε ενδεικτικά το νόμο 2052/1920.

¹³ Γεννήθηκε το 1804.

¹⁴ Είχε και ακίνητη περιουσία, που αναφέρει στη διαθήκη του (συμβόλαιο 1790/19-4-1846, του συμβολαιογράφου Λαμίας Ιωάννη Πέτρου): “Τα κτήματα οπου έχω εις Γκόρτσαν (σημ. εννοεί Κορυτσά) είναι τα εξής: έν χωράφι εκ στρεμμάτων δώδεκα, έν αμπελί εις Μπέντσανι χωρίον εκ στρεμμάτων δέκα, έν αμπελί εις Γκόρτσαν εκ στρεμμάτων δύο, έν εργαστήρι παπουτσιδίων, έν εργαστήρι μπακαλικών και είς φούρνος συνεχόμενος μετ’ αυτώ του εργαστηρίου, μία οικία, είς κήπος και είς αχυρών”.

¹⁵ Νίκος Δαβανέλλης : “Λαμία, τα πρόσωπα (1760-1930)”, σελ. 54, 2003, Λαμία.

¹⁶ Τα ποσοστά 2/3 του τσιφλικιού Εμίρμπε των Μουσταφά μπέν και Ιζέτ μπέν, (μαζί με τα 2/3 της Αθαμάνας) αγόρασε αρχικά ο Γεώργιος Μωραϊτής έναντι ποσού 97.000 γροσίων. Ο Γεώργιος Μωραϊτής αγόρασε επίσης τα χωριά Φραντζή και Βαρδάτες από τον Τεφίκ μπέν. (σύμφωνα με το πρακτικά της Μικτής Ελληνoturκικής Δικαστικής Επιτροπής)

¹⁷ Το άλλο 1/3 ανήκε στον αποθανόντα τότε Χαλήλ-μπέν της Λαμίας.

¹⁸ Το Χάνι Αθαμάνας, ιδιοκτησίας του Μουσταφά μπέν, αγοράστηκε από τον Δημοφίλη για 7.000 γρόσια.

¹⁹ Στα επόμενα χρόνια, στην Ανθήλη έφτιαξαν μεγάλο σπίτι με υποστατικά και αποθήκες. Απασχολούσαν στα κτήματά τους σε γεωργικές και κτηνοτροφικές ασχολίες πολλά άτομα.

²⁰ Χρήστου Καραγεωργίου : “Η ιστορία των τσιφλικιών της Φθιώτιδος και οι αγώνες των αγροτών”, Γ’ έκδοση, σελ. 26-30, Λαμία 1974.

²¹ Ιωάννου Ε. Μακρή : “Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών της επαρχίας Ζητούνιου”, περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1998, σελ. 27-35, Λαμία.

Η συνέχεια στο επόμενο φύλλο μας

(Συνέχεια από το χθεσινό μας φύλλο)

Να ληφθεί υπόψη ότι μέχρι το 1880 υπήρχε οικισμός Αθαμάνα²² κοντά στο ομώνυμο γεφύρι, με 30 σπίατα κολλήγων. Κάτοικοι των χωριών Εμίρμπεη και Αθαμάνας²³ διεκδίκησαν²⁴ το 1/3 των χωριών Εμίρμπεη και Αθαμάνας από τους νέους²⁵ τσιφλικούχους Τσάληη, αλλά ο Τσάληης απάντησε²⁶ επικαλούμενος τη (ψευδο-)μαρτυρία δύο κατοίκων της Εμίρμπεης, οι οποίοι δήλωναν ότι το έτος 1834 που ο Τσάληης τα αγόρασε, η Εμίρμπεη είχε 1 κάτοικο και η Αθαμάνα ήταν ακατοίκητη!!!

Ο Κωνστ. Τσάληης²⁷ (μαζί με τον Σ. Σκύφτη) το 1838 αγόρασαν επίσης το τσιφλίκι Αθιπόσιτα από τον Τεφίκ μπέν. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το ιδιοκτησιακό καθεστώς αυτού στα επόμενα χρόνια, με πολύ πιθανή την πώλησή του σε άλλους.

Η διανομή των χωριών Ιμίρμπεη και Αθαμάνας είχε προηγηθεί (μετά από συμφωνία μεταξύ των τριών αδελφών Κωνσταντίνου, Παντολέοντος και Δημητρίου Π. Τσάληη και των εξαδέλφων τους Ηλία και Χρήστου Ιωάν. Τσάληη). Αυτή έγινε το Νοέμβριο του 1848, με βάση²⁸ την οποία :

- Οι αδελφοί Κωνσταντίνος, Παντελέων και Δημήτριος Τσάληης πήραν 8.957,485 στρέμματα καλλιεργήσιμα και 5.459,228 στρέμματα τρώγλη²⁹. Επιπλέον μικρό αμπέλι (21,8 στρέμματα), περιβόλι (26,065 στρέμματα) και το μισό του μεγάλου σπιτιού στο χωριό Ιμίρμπεη (και το μισό κάποιου μαγαζιού). Στη Λαμία, πήραν επίσης μια παιδιαί οικία με αυλή, περιβόλι μαγειρείων και μικρό άλλο περιβόλι βόρεια στο Νικιάρ Τζαμί ή Τρομπέ. Η αξία όλων αυτών, στη ρυμοτομία της Λαμίας εκτιμήθηκε σε 12.000 δραχμές.

- Οι αδελφοί Χρίστος και Ηλίας Ι. Τσάληης πήραν 12.786,026 στρέμματα καλλιεργήσιμα και 9.535 στρέμματα τρώγλη³⁰. Επιπλέον αμπέλια (30,918 στρέμματα) μικρό περιβόλι (13,946 στρέμματα) και το άλλο μισό του μεγάλου σπιτιού στο χωριό Ιμίρμπεη (και το μισό κάποιου μαγαζιού). Ακόμα, έλαβαν και 10.000 δραχμές μετρητά. Στη Λαμία, πήραν οικοπέδο όπου έκτισαν οικία, δυτικά του οικοπέδου με την παιδιαί οικία των εξαδέλφων τους (προαναφέρθηκε). Η αξία όλου του οικοπέδου εκτιμήθηκε σε 4.000 δραχμές.

Ως κοινά και αδιαίρετα παρέμειναν και συμφωνήθηκε ο τρόπος χρήσης τους για τα εξής :

- Εκκλησία Άγιος Νικόλαος στην Ιμέρμπεη
- Περιφέρεια χωριού Ιμέρμπεη
- Βακαλικόν εργαστήριο
- Υδωρ Βρύσης και οικοδομή της
- Δρόμος Αγελαδαριά
- Δρόμος Ιμέρμπεη - Πόρου - Αθιοσπίτων
- Δύο πηγάδια εντός του χωριού Ιμέρμπεη
- Εκκλησίες Άγιος Αθανάσιος (Ιμέρμπεης) και Άγιος Κωνσταντίνος (Αθαμάνα).

- Βόσκηση ζώων ελεύθερη σε καλαμιές
- Υποχρεούνται (οι δύο οικογένειες) να δεχτούν τους αναγκαίους κολλήγους, παραπορισιαίους και ποιμένες.

- Άλλοι κοινοί όροι για βόσκησις.
- Είναι κοινά τα έξοδα για να καθαριστούν τα αυλάκια νερού (από Γοργοπόταμο, Μαυρονεράκι), για επισκευές-συντήρηση του ναού Αγίου Νικολάου, των πηγαδιών, του βακαλικού εργαστηρίου και της βρύσης.

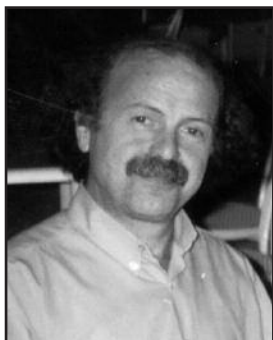
- Επιτρέπεται η κατοίκηση – πέραν των αναγκαίων κολλήγων – το πολύ άλλων 10 οικογενειών κολλήγων ή παραπορισαίων και ποιμένων.

Τον Ιανουάριο του 1849, οι αδελφοί Π. Τσάληη, προχώρησαν στη μεταξύ τους διανομή των μερίδων του τσιφλικιού που τους ανήκε. Τα σχετικά συμβόλαιο υπέγραψαν οι Κωνσταντίνος και Δημήτριος Π. Τσάληης και ο Χρήστος Ιωάν. Τσάληης ως πληρεξούσιος του “εν Βιέννη διαμένοντος” Παντολέοντος (Παντελή) Π. Τσάληη. Από τη μεταξύ τους διανομή³⁰ πήραν : ο Κωνσταντίνος Π. Τσάληης 2.886,033 στρέμματα καλλιεργήσιμης γης και 1.447,417 στρέμ. τρώγλου. Ο Παντολέων Π. Τσάληης πήρε 3.035,726 στρέμ. καλλιεργήσιμης γης και 2.153,174 στρέμ. τρώγλου. Ο Δημήτριος Π. Τσάληης πήρε 3.035,726 στρέμ. καλλιεργήσιμης γης και 1.864,637 στρέμ. τρώγλου. Κοινά και αδιαίρετα τότε έμειναν: στο χωριό Ιμίρμπεη το μεγάλο σπίτι, το άλλο σπίτι με μαγαζιά, μικρό αμπέλι, περιβόλι, η περιφέρεια του χωριού Ιμίρμπεη με κάποια κτήματα και το σπίτι στη Λαμία μαζί με το ανατολικό του οικοπέδο. Επίσης συμφωνήθηκε ως κοινή η παραχώρηση και εκμετάλλευση της γης για βόσκησις.

Από τα πρώτα έργα που έγιναν, από τους Κωνσταντίνο και Ηλία Τζάληη (Τσάληη) ήταν η κατασκευή υδρόμυλου, για τα αλέσματα. Συμπατριώτες κτίστες (ίσως και μυλωθροί) από την Κορυτσά τον Ιανουάριο του 1839 διεκδικούσαν³¹ από τους ιδιοκτήτες το ποσό των 2.290 τουρκικών γροσιών ή 654,28 δραχμές “... δουλεύσαντες μετά του Μαστροθανάση εις τον μύλον ...”, για τα μεροκάματά τους.

Φεουδαρχικά κατάλοιπα

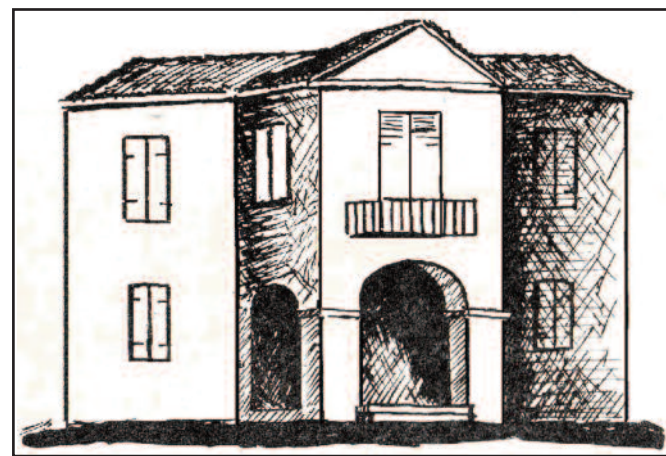
Οικογένειες μεγαλοκτηματιών Τσάληη στην περιοχή Λαμίας και τσιφλίκι Ιμίρμπεη

Γράφει ο
Κων/νος Αθ. Μπαλωμένος
φυσικός

Δ. Εγκατάσταση νέων ιδιοκτητών σε Ανθήλη - Αξιοποίηση του τσιφλικιού

Η έκταση που απέκτησαν οι συγγενείς Τσάληη ήταν κυρίως βοσκότοποι, εκτός από κάποια παρόχθια τμήματα του ποταμού Σπερχειού, που ήδη καλλιεργούνταν. Οι ντόπιοι αγρότες ήταν πολύ λίγοι. Στο χωριό (την Ανθήλη) κατοικούσαν λίγες οικογένειες. Γνωστά ονόματα είναι των: Ζάρδα και Διαμαντή.

Το πρώτο κτίριο Τσάληη στην Ανθήλη (σχέδιο Κων. Ζησόπουλος)

γκαταστάθηκαν σε καλύβες στην Ανθήλη, γύρω από το “αρχοντικό” Τσάληη, που έκτισαν τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους. Ήταν ένα πλινθόκτιστο διώροφο, που βρισκόταν στην ανατολική πλευρά της σημερινής πλατείας (το απέδωσε σε σκίτσο ο κ. Κων. Ζησόπουλος και παρατίθεται), αλλά ερειπώθηκε και τελικά κατεδαφίστηκε. Δίπλα από το κτίριο αυτό, είχαν τότε τις αποθήκες και τα υποστατικά τους (στο δυτικό τμήμα της σημερινής πλατείας της Ανθήλης), που επίσης δεν υπάρχουν πια.

Το 1835 στο Βαρδάρη, πλησίον της Βουδουνίτσας (Μενδενίτσας) ήρθαν αρβανιτόβλαχοι³² και εγκαταστάθηκαν. Ήταν κτηνοτρόφοι, χωρίς καμία διάθεση να γίνουν γεωργοί. Στα όρη, οι Βλάχοι διέτρεφαν ιηστές, που έτσι φύλαγαν τα ποιμνιά τους. Επιπλέον δεν πλήρωναν και φόρο. Στην ευρύτερη περιοχή ήταν 2-3 χιλιάδες οικογένειες με 200-300 χιλιάδες πρόβατα.

Η κτηνοτροφία στα χρόνια εκείνα είχε μεγάλη συμβολή στη διατροφή (κρέας, γάλα, τυρί) και την ένδυση των κατοίκων της στερεάς αλλά και των νήσων. Μάλιστα γινόνταν και εξαγωγή στη δύση (τυρί για τα μακαρόνια). Η Στερεά Ελλάδα είχε τότε περί τα 2 εκατομμύρια ζώα.

Υπήρχε μεγάλη δυσκολία να βρεθούν εργάτες. Από τη Μακεδονία έφεραν³³ κάποιους εργάτες. Οι περισσότεροι έρχονταν από το τουρκικό έδαφος αλλά για 6 μήνες και επέστρεφαν. Για να λυθεί το πρόβλημα της έλλειψης αγροτών, ο Δρόσος Μανσόλης (1789-1860), τότε πληρεξούσιος Ζητούνιου και Θεσσαλός την καταγωγή, έφερε³⁴ οικογένειες απ’ τη Θεσσαλία και τους εγκατέστησε στη γη του. Τους έδωσε βόδια και σπόρο. Το τελικό προϊόν συμφώνησε να μοιράζεται εξ ημισείας (αφού πρώτα αφαιρούσαν το δέκατο του φόρου και το κόστος του σπόρου). Αν χανόταν ο σπόρος ή φορούσε το βόδι, η ζημία ήταν σε βάρος του ιδιοκτήτη. Το ίδιο έγινε και στα άλλα τσιφλίκια. Αρκετοί Θεσσαλοί αγρότες³⁵ εγκαταστάθηκαν στο τσιφλίκι Ιμίρμπεη γύρω από το σπίτι των τσιφλικάδων, όπου ήταν παλιότερα οι “αλωνότοποι” των Τούρκων ιδιοκτητών του τσιφλικιού.

Με τον τρόπο αυτό, άρχισε η καλλιέργεια των αγρών, οι δε γεωργοί εγκαταστάθηκαν στα τσιφλίκια της περιοχής. Για να καλύπτουν τις ανάγκες τους είχαν κι ένα δικό τους τμήμα γης για χρήση. Βέβαια υπήρχαν και χωρικοί ντόπιοι³⁶, που ενδιαφέρθηκαν για αγορά γης.

Την περίοδο αυτή συμβαίνει στα ελληνικά τσιφλίκια η καθυστέρημένη ιστορική μετάβαση από τη νομαδική κτηνοτροφία στην ανάπτυξη της γεωργίας και μάλιστα με καλλιεργειές κάποιων εισαγόμενων ειδών (όπως π.χ. του αγγυπιακού³⁷ βαμβακιού). Η προσπάθεια αυτή για τη γεωργία χρειάστηκε κάποια χρόνια ώστε να αποδώσει, εφόσον υπήρχε άγνοια, έλλειψη κινήτρου και σύγκρουση των χωρικών-κολλήγων με

τους Κουτσόβλαχους κτηνοτρόφους. Συγκεκριμένα :

- Όταν οι παλιοί ιδιοκτήτες πούλησαν τη νομή των ακαλλιέργητων γαιών, οι χωρικοί ήρθαν σε σύγκρουση με τους Βλάχους για τα βοσκήματα.

- Οι χωρικοί δεν έβαζαν κοπριά στη γη τους, αν και είχαν αρκετή από τα βόδια ή αγελάδες τους. Διάλεγαν από μια μεγάλη έκταση εθνικών γαιών ένα καλό τεμάχιο, το καλλιεργούσαν ένα έτος και μετά το άφηναν χέρσο, ενώ θα μπορούσαν να αλλιάζουν καλλιεργειές κάθε έτος με σιτάρι, κριθή, καλαμπόκι, κουκιά, βαμβάκι, κ.ά.

- Οι ντόπιοι απέφευγαν την επικοινωνία με χωριά από άποικους (ξένους ή Έλληνες). Μέγα πρόσκομμα για τους ξένους ήταν και η θρησκεία. Δεν γίνονται επιγαμίες³⁸.

- Η ημινομαδική ζωή των Βλάχων στην περιοχή επιβεβαίωσε στα επόμενα χρόνια ότι δεν υπήρχε φόβος μήπως επιστρέψουν στην τότε οθωμανική Τουρκία. Στα επόμενα χρόνια οι Βλάχοι δέχτηκαν να εγκατασταθούν και στη συνέχεια να εγγραφούν ως δημότες των χωριών ή δήμων.

Η ζωή των οικογενειών ήταν πολύ δύσκολη. Στα χωριά, οι κατοικίες ήταν καλύβες από πλεγμένα κλαδιά. Δεν υπήρχε καμία επίστρωση. Αν άναβαν κάποια φωτιά για θέρμανση, κινδύνευαν όλοι να καούν. Η επίστρωση με πηλό δεν ήταν δύσκολη, αλλά δεν την έκαναν! Τα χωριά ήταν σε ελλεινή κατάσταση. Υπήρχε έλλειψη ανθράκων (ξυλοκάρβουνων) στη Λαμία. Αιτία ήταν η υψηλή φορολογία (25%). Το χειμώνα τα σπίτια της πόλης δεν θερμαινόταν.

Πάντως το διαρκές πρόβλημα ήταν τα υψηλότοκα δάνεια. Οι τοκογλύφοι της εποχής ζητούσαν τόκο 2-3% το μήνα, για να δανείσουν χρήματα.

Ομαδική εγκατάσταση βλαχόφωνων³⁹ κτηνοτρόφων έγινε στο τσιφλίκι Ιμίρμπεη. Περίπου 50-60 οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στις τοποθεσίες Νταούλια, Κεραμιδάκια, κ.ά. του τσιφλικιού, γύρω από τα κονάκια των τσιφλικούχων και μαζί με τους κολλήγους (Θεσσαλούς και ντόπιους) που επίσης εγκαταστάθηκαν εκεί, δημιούργησαν το χωριό Ιμίρμπεη δηλ. την Ανθήλη.

Υποσημειώσεις

²² Σε άλλη προσωπική έρευνα, βρήκα μετανάστες που πήγαν στην Αμερική από τα έτη 1912 και 1917, οι οποίοι κατάγονταν από την Αθαμάνα.

²³ Μου αναφέρθηκε ότι παλιά υπήρχαν στην Αθαμάνα 100 περίπου καλύβες. Μάλιστα είχαν και Ιερό Ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, που έκαψε ο Ομέρ Βρυώνης, το 1821. Γι’ αυτό, μεταγενέστερα, στην Ανθήλη έκτισαν άλλο ναό των αγίων αυτών. Όσοι διέμεναν στην Αθαμάνα ήταν Βλάχοι.

²⁴ Γιώργου Δημητρίου : “Πόλεις, κωμοπόλεις, χωριά και οικισμοί στη Φθιώτιδα (13ος-20ός αι.”, περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 2006, σ. 18, Λαμία

²⁵ συμβόλαιο 817/16-9-1839 του συμβολαιογράφου Λαμίας Κων. Οικονομίδη.

²⁶ συμβόλαιο 1429/11-2-1840 του συμβολαιογράφου Λαμίας Κων. Οικονομίδη.

²⁷ Ιωάν. Ευαγ. Μακρή : “ Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών της επαρχίας Ζητούνιου κατά τα πρώτα μεταπελευθερωτικά χρόνια (1833-1840 περίπου), σύμφωνα με το πρακτικά της Μικτής Ελληνοτουρκικής Δικαστικής Επιτροπής”, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, σελ. 141-153, Λαμία, 2002.

²⁸ Συμβόλαιο 4486 / 3-11-1848 του συμβολαιογράφου Λαμίας Α. Ήξε. Χατσίσκου.

²⁹ Είναι τα αλίπεδα, δηλ. παραθαλάσσιες εκτάσεις γης, ακατάλληλες για καλλιέργειες, που ένα μέρος τους κάλυπτε η θάλασσα λόγω της παλίρροιας. Είναι κατάλληλες για βοσκότοια (όπως έλεγαν οι βοσκοί “για να αρμυρίσουν τα ζωντανά”).

³⁰ Συμβόλαιο 14 / 8-1-1849, του συμβολαιογράφου Λαμίας Α. Ήξε. Χατσίσκου. Η συνοδική έκταση για τους τρεις αδελφούς (Κων/νο, Παντελή και Δημήτριο) Τσάληη υπολογίζεται (με πρόσθεση, που έγινε από τον γράφοντα) σε 14.422,713 στρέμματα.

³¹ Συμβόλαιο 69/23-1-1839 του συμβολαιογράφου Λαμίας Βασιλείου Δ. Πετραιβού.

³² Ήταν βλαχόφωνοι, καταγόμενοι από την Αλβανία.

³³ Τους έφερε στην περιοχή ο αξιωματικός του μηχανικού Μανιτάκης. Τους πλήρωνε 150 δραχ. το έτος, εκτός της τροφής (που πρέπει να υπολογιστεί άλλο τόσο). Οι εργάτες αυτοί φοβούνταν τον καύσωνα και το θέρος επέστρεφαν στην πατρίδα τους.

³⁴ Γουστάβου Εϊχτάλ (1834-1835), στο βιβλίο “Λαμία, με τη γραφίδα των περιηγητών (1159-1940)”, των Νικ. Δαβανέλλου-Γεωργ. Σταυρόπουλου, έκδ. Οικνός, σελ. 71-77, Λαμία, 2005.

³⁵ Οι κολλήγοι είχαν το πανηγύρι τους στις 9 Μαΐου, στη γιορτή του Αγίου Νικολάου του Νέου, του εν Βουνέοις της Θεσσαλίας (ώρα ανήκει στο νέο δήμο Κιθιέρ). Οι Κουτσόβλαχοι τότε δεν έπαιρναν μέρος στο πανηγύρι αυτό.

³⁶ Αυτοί από κάποια τσιφλίκια τουρκικής ιδιοκτησίας αγόρασαν γη, όπως π.χ. στις Ράχες και την Αγία Μαρίνα.

³⁷ Πρωτοπόρος στην περιοχή αυτή ήταν ο Δρόσος Μανσόλης.

³⁸ Μέχρι το 1930 δεν παντρεύονταν Βλάχες με χωριάτες. Ούτε οι Βλάχοι παντρεύονταν χωριάτισες.

³⁹ Η γλώσσα που μιλούσαν (η κουτσοβλάχικη) δεν ομιλείται πλέον στην Ανθήλη, εκτός λίγων ηλικιωμένων κατοίκων της. Το ίδιο βλάχικο γλωσσικό ιδίωμα μιλούσαν σε Αθηνά, Σούρη, Μενδενίτσα και λίγους σε Μώλο. Πρέπει να είναι απόγονοι Κουτσοβλάχων από την Κορυτσά.

Η συνέχεια στο επόμενο φύλλο μας

(Συνέχεια από προηγούμενο φύλλο)

Οι κολλήγοι με την πάροδο του χρόνου πηλθιαναν και νέες εκτάσεις δίνονταν στην καλλιέργεια. Κάποιοι από τους Βλάχους-ποιμένες άρχισαν να ασχολούνται με την καλλιέργεια μικρών εκτάσεων. Η σύγκρουσή τους με τους τσιφλικούχους για την κυριότητα των εκτάσεων αυτών δημιούργησε πολλά επεισόδια, με επέμβαση του στρατού (τότε) και δικαστικές προσφυγές.

Οι πρώτοι κάτοικοι Κουτσόβλαχοι και κολλήγοι έφτιαχναν τις καλύβες τους ή τα πρώτα σπήτια τους οπουδήποτε. Οι τσιφλικούχοι θέλοντας να μορφοποιήσουν τον οικισμό και με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας που είχαν ανέθεσαν σε μηχανικό, που έφτιαξε ρυμοτομικό σχέδιο. Αυτό εγκρίθηκε το 1896⁴⁰ και προέβλεπε πηλατεία στο κέντρο και ακτινικούς δρόμους. Παρά το ότι δεν τηρήθηκε το αρχικό σχέδιο ή και παραποιήθηκε, όταν οι τσιφλικούχοι μετοίκησαν από την Ανθήλη, είχε ευεργετική επίδραση στην τελική μορφή της ρυμοτομίας της.

Ε. Οι μεγαλοκτηματίες και συγγενείς Τσάληνη σε Ανθήλη και Λαμία

Το 1848, παράλληλα με τη διανομή του τσιφλικιού Ιμύρμπενς-Αθαμάνας μεταξύ των οικογενειών Τσάληνη, έγινε και διανομή του κτήματος (οικοπέδου) στη Λαμία. Αυτό βρισκόταν στη συνοικία Τρουμπέ ή Νικιάρ Τζαμί, δηλ. στην περιοχή της σημερινής πηλατείας Διάκου. Θυμίζουμε ότι οι υπάρχοντες δρόμοι της Λαμίας⁴¹ έως το 1858 είχαν τουρκικά ονόματα. Από τη διανομή⁴² έλαβαν:

- Οι αδελφοί Κωνσταντίνος, Παντελής και Δημήτριος Τσάληνης: Μια παλαιά οικία με μαγειρείο, αυλή και περιβόλι.
- Οι αδελφοί Χρήστος και Ηλίας Τσάληνης: Ένα οικόπεδο (δυτικά του προηγούμενου) μέσα στο οποίο οικοδόμησαν μια οικία.

Οι αδελφοί Παντελής⁴³ & Κωνσταντίνος Τσάληνης εγκαταστάθηκαν στο τσιφλίκι Ιμύρμπεν (Ανθήλης), αλλά είχαν και κατοικίες στη Λαμία. Ο Κωνσταντίνος Τσάληνης (1804-;) εκτός από μεγαλοκτηματίας έκανε παράλληλα και τραπεζικές εργασίες, με γραφείο στην οδό Αχιλλέως της Λαμίας. Παντρεύτηκε τη Δεσπούδα⁴⁴ Ν. Μαρούλη και από τα παιδιά⁴⁵ τους μας είναι γνωστά: ο Αλέξανδρος (1839-;) - έμπορος, η Αθηνά, η Αγγελική, ο Γεώργιος⁴⁶ (1851-1903) - έμπορος και μετά δικηγόρος, ο Επαμεινώνδας (1852-1919) - με άγνωστες σπουδές και ο Χαρίλαος (1853-;) - δικηγόρος.

Αντίστοιχα εγκαταστάθηκαν και οι αδελφοί Χρήστος & Ηλίας Ιωάν. Τσάληνης⁴⁷. Από το γάμο του Χρήστου Ι. Τσάληνη με την Αναστασία γεννήθηκαν ο Ηρακλής (1840-1912), η Κλεοπάτρα (1841-;) μετά σύζυγος Αντωνιάδη, η Ελένη (μετά σύζυγος Πέτρου) και η Ειρήνη (μετά σύζυγος Σίδου).

Ο Χρήστος Τσάληνης, κατά τα μέσα του 19ου αι., σε οικόπεδο⁴⁸ επί της πηλατείας Διάκου, οικοδόμησε⁴⁹ μεγάλο αρχοντικό. Αυτό ήταν ένα ψηλοτάβανο διώροφο σπίτι, με πολλά παράθυρα και μεγάλα μπαλκόνια, είχε πολλά δωμάτια, σάλλες και καθιστικά, όπως και πολλούς βοηθητικούς χώρους. Είχε εξωτερικές σκάλες, εσωτερική αυλή, μεγάλο κήπο με δένδρα, άνθη κι έναν αιωνόβιο πλάτανο⁵⁰, που περιβάλλονταν από ψηλό πετρόκτιστο μαντρότοιχο. Τα έπιπλα ήταν ακριβά, διέθετε πιάνο και καλούσαν μουσικούς σε χορούς που έδιναν, προ-

Το αρχοντικό Χρήστου Τσάληνη (φωτ. 1960)

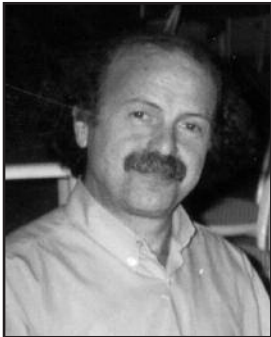
σκαλώντας επιλεγμένα άτομα. Στο αρχοντικό Χρ. Τσάληνη της πηλατείας Διάκου, εκτός από Ιταλούς κτίστες, είχαν κληθεί και Ιταλοί ζωγράφοι μετά το 1852 και το είχαν διακοσμήσει με θαυμάσιες τοιχογραφίες, όπως και στην οροφή⁵¹ του. Για τους ιδιοκτήτες, το σπίτι ήταν το μέσο της κοινωνικής τους προβολής, όπου έκαναν δεξιώσεις και προσκαλούσαν επισήμους από την τοπική αλλά και την αθηναϊκή "έλιτ". Το αρχοντικό ολοκληρώθηκε στα μέσα περίπου της δεκαετίας 1850-60. Τότε πέθανε ο Χρήστος Τσάληνης.

Το 1855, ο Κωνσταντίνος Τσάληνης προίκισε⁵² την ψυχοκόρη του Βασίλη Κυρίτη, για το γάμο της με το γεωργό Κώνστα Πλάτη, κάτοικο Ιμύρμπενς. Η προίκα που της έδωσε (είδη ρουχισμού, λίγα έπιπλα, σκεύη και 10 πρόβατα) αποτιμήθηκε σε σύνολο 703 δραχμών.

Το 1857, η Αναστασία χήρα Χρήστου⁵³ Τσάληνη έδωσε την 16χρονη θυγατέρα της Κλεοπάτρα σε γάμο⁵⁴ με τον Αλέξανδρο Αντωνιάδη, στρατιωτικό γιατρό και κάτοικο Λαμίας. Ως προίκα⁵⁵ έδωσε το 1/5 των ακινήτων, κτημάτων και οικίας σε Ιμύρμπεν και Αθαμάνα, που εκτιμήθηκαν σε αξία 30.000 δραχ-

Φεουδαρχικά κατάλοιπα

Οικογένειες μεγαλοκτηματιών Τσάληνη στην περιοχή Λαμίας και τσιφλίκι Ιμύρμπεν

Γράφει ο
Κων/νος Αθ. Μπαλωμένος
φυσικός

Αντίστοιχα, περιζήττες (λόγω περιουσίας) ήταν και οι άλλες κόρες Τσάληνη. Συγκεκριμένα, το 1858, ο Κωνσταντίνος Π. Τσάληνης συμφώνησε το γάμο⁵⁸ της κόρης του Αθηνάς με τον στρατιωτικό γιατρό Ιωάν. Μηλιαστή⁵⁹, δίνοντας ως προίκα 40.000 δραχμές (15.000 δραχ. σε είδη και 25.000 δραχ. σε μετρητά). Ο Ιωάν. Μηλιαστής έδωσε ως προγαμιαία δωρεά 1.000 ισπανικά τάληρα (ή 6.000 δραχμές) και 2 κοσμήματα αξίας 3.500 δραχμών.

Επίσης το έτος 1858, η Αικατερίνη χήρα Δημητρίου Τσάληνη συμφώνησε το γάμο⁶⁰ της κόρης της Ολυμπιάδας με τον Κωνσταντίνο Γ. Κρίτσα⁶¹ (1825-;), μεγαλοκτηματία του Κόμματος και Μουσταφάμπεν (Ηράκλειας). Ως προίκα έδωσε είδη (κοσμήματα, ρούχα, κλπ.) αξίας 13.097 δραχμών. Ο Κωνσταντίνος Γ. Κρίτσας έδωσε ως προγαμιαία δωρεά 3.000 ισπανικά τάληρα (ή 18.000 δραχμές).

Το 1869 αποφασίστηκε η τέλεση γάμου⁶² μεταξύ της Αγγελικής Κων. Τσάληνη και του Βασιλείου Μαλάμου, υπίλαρχου. Από τον κτηματία Κωνσταντίνο Τσάληνη συμφωνήθηκε να δοθούν ως προίκα 50.000 δραχμές σε μετρητά.

Ζ. Ο Ηρακλής Χρ. Τσάληνης

Γεννήθηκε⁶³ το 1840. Σπούδασε γεωπόνος. Ήταν μεγαλοκτηματίας, αλλά ταυτόχρονα έκανε και τραπεζικές εργασίες με γραφείο στην οδό Διάκου. Ασχολήθηκε με την πολιτική και είχε εκλεγεί βουλευτής (4 φορές) με το κόμμα του Χαριλάου Τρικούπη. Βοήθησε τον τόπο ως γεωπόνος και βουλευτής και είχε καλή σχέση με τον κόσμο. Σ' αυτόν ανήκε διώροφη κατοικία στην Ανθήλη. Είχε δημιουργήσει άλσος με σπάνια δένδρα, θάμνους και άνθη. Επίσης είχε πρότυπο οπωρώνα 40 στρεμμάτων με πηγάδι (σε παρόχθια έκταση του Σπερχειού). Ως πηληρεξούσιο στα κτήματά του, ο Ηρακλής Τσάληνης όρισε το Σίμο Ευθυμίου, ο οποίος τελικά αγόρασε και το αρχοντικό του στην Ανθήλη (δεν υπάρχει πλέον).

Ηρακλής Χ. Τσάληνης

Τη γυναίκα του την έλεγαν Μαρία⁶⁴ (1856-1941). Είναι γνωστά δύο παιδιά που απέκτησαν: ο Χρήστος και η Αναστασία. Ο Χρήστος⁶⁵ σε πρώτο γάμο παντρεύτηκε μια κόρη του στρατηγού Λαβίδα. Σε δεύτερο⁶⁶ γάμο το 1941, παντρεύτηκε την Ελένη Γεωργ. Παγουροπούλου, κόρη δικηγόρου. Η Αναστασία παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Παππά.

Η αδελφή του Ηρακλή, η Ελένη Χρ. Τσάληνη, παντρεύτηκε τον Πέτρο Χ. Πέτρου, που διετέλεσε και βουλευτής Φθιώτιδος. Η Ελένη Τσάληνη-Πέτρου είχε επίσης κτήματα στην Ανθήλη, με πηληρεξούσιο ή επιστάτη το Βασίλειο Ζησόπουλο. Είχε ένα παιδί που λεγόταν Πέτρος. Μέχρι το 1920 περίπου στο μεγάλο σπίτι έμενε η κυρα-Λένη⁶⁷ (όπως την έλεγαν τότε) με το γιο της Πετράκη, που μάλλον ήταν άτομο με ειδικές ανάγκες και εξαρτημένο από τη μητέρα του. Διέμεναν στο αρχοντικό της πηλατείας Διάκου, μέχρι που αυτό πουλήθηκε στον έμπορο Γεώργιο Ποντικόπουλο.

Στην Ανθήλη, τον Ιούλιο 1882, στο μύλο του Ηρακλή Τσάληνη, με μυλωνά τον Γεωργούλα Παναγή εκδηλώθηκε πυρκαγιά⁶⁸, που τον αποτέφρωσε εντελώς. Τότε δυστυχώς κάνκε ο εξαετής γιος του μυλωνά.

Η Κλεοπάτρα, αδελφή του Ηρακλή Τσάληνη, παντρεύτηκε το στρατιωτικό γιατρό Αλέξ. Αντωνιάδη (που υπηρέτησε το 1868 ως διευθυντής στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Λαμίας). Η κόρη αυτών, η Μαρία παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Τρικούπη, απόγονο της γνωστής ιστορικής οικογένειας. Απέκτησαν δύο παιδιά (Σπυρίδων, Δωροθέα). Η Δωροθέα παντρεύτηκε το γεωπόνο και πολιτικό Φαίδρο Βάμβα, που καταγόταν από τις Κυκλάδες. Τα κτήματα της Κλεοπάτρας Τσάληνη που κληρονόμησαν, αναφέρονται μέχρι σήμερα ως "Χωράφια του Βάμβα"⁶⁹.

Να αναφέρουμε ότι η διανομή του τσιφλικιού σε τεμάχια,

έδωσε ονομασίες σ' αυτά, που διατηρούν μέχρι σήμερα τα ονόματα των ιδιοκτητών τους όπως: Τσάληνη, Παντελή (Τσάληνη), Ηρακλή (Τσάληνη), Αξελίου, Παπακώστα, Ζέρμα, Λάππα⁷⁰, Βάμβα. Όλοι οι ιδιοκτήτες ζούσαν μεταξύ Ανθήλης, Αθηνών και Λαμίας και με επιστάτες εισέπρατταν τα ενοίκια από τους κολλήγους και τους κτηνοτρόφους.

Υποσημειώσεις

⁴⁰ Αναμόρφωση και επέκταση του αρχικού σχεδίου ανατέθηκε σε μηχανικό το 1971 από την τώως Κοινότητα Ανθήλης, που τελικά εγκρίθηκε και εφαρμόζεται έκτοτε.

⁴¹ Το 1852 ονομάστηκαν οι πηλατείες Όθωνος (σημερινή Ελευθερίας) και Διάκου. Το 1858 δόθηκαν ονόματα σε 10 κεντρικούς δρόμους. Το 1860 χαράχθηκε η πηλατεία Σιταγοράς (σημερινή Πάρκου).

⁴² Συμβόλαιο αριθ. 4486/3-11-1848 του συμβολαιογράφου Λαμίας Αλέξ. Χατσίσκου.

⁴³ "Δια του ατμοκινήτου της παρελθούσης Τετάρτης ανεχώρησαν εις Αθήνας ο κ. Αινιάν, τμηματάρχης του Υπουργείου των Εσωτερικών, ο ποιητής Παναγιώτης Σούτσος, ο Παντελής Τσάληνης, ο Γρηγ. Πέρβελης δικηγόρος, ο υπίλαρχος κ. Βενιζέλος, οι αδελφοί Σπανόπουλοι, οίτινες ήσαν εις τα θερινά λουτρά της Υφάτης". [εφ. «ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΜΕΘΟΡΙΩΝ», Λαμία, 13-8-1861]

⁴⁴ Οι αδελφές Δεσπούδα, σύζυγος Κωνσταντίνου Τσάληνη και Κατίγκω, σύζυγος Ευσταθίου Χατζάκου (μέσω πηληρεξουσίου προς τον αδελφό τους Δημήτριον Μαρούλην) δεν αποδέχθηκαν την κληρονομία του αποβιώσαντος πατρός των Νικολάου Αθ. Μαρούλη. [Συμβολαιογραφική πράξη αριθ. 3977 / 9-12-1868, του συμβολαιογράφου Λαμίας Κωνσταντίνου Μαυρίκα.]

⁴⁵ Από τον «Εκλογικό Κατάλογο Δήμου Λαμιέων του 1879», που δημοσιεύτηκε απ' τον Κώστα Δημ. Γαλήνη, 1984.

⁴⁶ Παντρεύτηκε την Αναστασία Δημ. Γουργιώτακη (1864-1955) και απέκτησαν τρία παιδιά: τον Κλεομένη (1891-;), τον Κωνσταντίνο (1894-1971) και τη Βασιλική (1900-;). [τα στοιχεία προήλθαν από το Λεξικό της Λαμίας του Δήμου Λαμιέων]

⁴⁷ Ο γέροντας Ιωάννης Τσάληνης το έτος 1840 ήρθε στη Λαμία, για να μείνει κοντά τους γιους του. [από δημόσια Διαθήκη του με αριθ. 1912/1846, του συμβολαιογράφου Λαμίας Ιωάννου Πέτρου].

⁴⁸ Το οικόπεδο ανήκε στο Μάρκο Κερκυρόπουλο και πουλήθηκε από τους κληρονόμους του στον Ιωάννη Πέτρου, το 1853. [συμβόλαιο 966/13-9-1853, του συμβολαιογράφου Λαμίας Αλέξ. Χατσίσκου].

⁴⁹ Όταν κατεδαφίστηκε το 1970, στα θεμέλιά του βρέθηκαν ερείπια χριστιανικού ναού αφιερωμένου στον Άγιο Βασίλειο.

⁵⁰ Τα καλοκαίρια κάτω απ' τον πλάτανο δίνονταν δεξιώσεις (όπου έπαιζαν και μουσικοί με βιολί και πιάνο) πριν και μετά την αγορά απ' τον Γεώργιο Ποντικόπουλο. [Μαρίας Τζιβελέκη-Πολυμεροπούλου "Τα Σαϊπαίικα, συνοικία 'Τρουμπέ' Λαμίας", σ. 11, Λαμία, 1994]

⁵¹ Ανάλογες τοιχογραφίες και σε οροφές έγιναν στα αρχοντικά του Ξηρού (στην οδό Σατωβριάνδου), του Πλάτη (στη γωνία των οδών Δουβουνιώτου και Αχιλλέως), ίσως και άλλα.

⁵² Συμβόλαιο 3277 /16-1-1855, του συμβολαιογράφου Λαμίας Αλέξανδρου Χατσίσκου.

⁵³ Επιστρέφοντας στην Ελλάδα με ατμόπλοιο από την Τεργέστη, ο Χρήστος Τσάληνης πέθανε και - όπως τότε συνηθίζονταν - η σορός του ρίχθηκε στη θάλασσα.

⁵⁴ Συμβόλαιο 8468 / 8-11-1857, του συμβολαιογράφου Λαμίας Αλέξανδρου Χατσίσκου.

⁵⁵ Το συμβόλαιο συντάχθηκε το 1857 "εν τη οικία της Αναστασίας χήρας Χρ. Τσάληνη, κειμένη επί της εις την πηλατεία του Διάκου αγωγής οδού".

⁵⁶ Το 1868, ο διευθυντής του Στρατιωτικού Νοσοκομείου Λαμίας Αθ. Αντωνιάδης, λοχαγός και γιατρός πρώτης τάξεως προήχθη σε επίατρο (ταγματάρχη). [Από την εφ. "Φάρος της Όθρυς", φ. 623, σ. 3, 24-9-1868, Λαμία]. Ο Αντωνιάδης έφτασε τελικά στο βαθμό του αρχίατρου.

⁵⁷ Συμβολαιογραφική πράξη αριθ. 2391 / 8-8-1859, του συμβολαιογράφου Λαμίας Θεοδώρου Δουβουνιώτου.

⁵⁸ Προικοσύμφωνο αριθ. 9815 / 13-12-1858, του συμβολαιογράφου Λαμίας Αλέξ. Χατσίσκου.

⁵⁹ Διετέλεσε και βουλευτής Ευρυτανίας. Το 1896 ήταν ανάδοχος του Θαλή Ιωάν. Τσιριμώκου. Ο Ιωάννης Δ. Τσιριμώκος ήταν δικηγόρος και διευθυντής της εφ. ΦΘΙΩΤΙΣ [εφ. ΦΘΙΩΤΙΣ, 4 Σεπ. 1896, Λαμία].

⁶⁰ Προικοσύμφωνο αριθ. 9092 / 29-10-1858 του συμβολαιογράφου Λαμίας Αλέξανδρου Χατσίσκου.

⁶¹ Διετέλεσε Δήμαρχος Λαμίας, την περίοδο 1866-1870. Στη θητεία του δεν έγιναν αξιόλογα έργα, πηλη της ανακατασκευής του παλιού (τούρκικου) υδραγωγείου της Λαμίας, που τότε είχε καταστραφεί.

⁶² Συμβόλαιο 4690 / 28-8-1869, του συμβολαιογράφου Λαμίας Κωνσταντίνου Μαυρίκα.

⁶³ εφ. "ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ", έτος ΙΓ', φ. 623, 21-9-1868, Λαμία

⁶⁴ Πέθανε σε ηλικία 85 ετών. [Από το Βιβλίο Θανάτων του Ι. Ν. Ευαγγελιστρίας Λαμίας].

⁶⁵ Από ταφικό μνημείο στο Δημοτικό Κοιμητήριο Ξηριώτισσας Λαμίας.

⁶⁶ Συμβόλαιο προικοσύμφωνο αριθ. 3149/14-11-1941, του συμβολαιογράφου Λαμίας Δημ. Καϊλήνη.

⁶⁷ Μαρίας Τζιβελέκη-Πολυμεροπούλου: "Τα Σαϊπαίικα - Συνοικία «Τρουμπέ» Λαμίας", σελ. 11, 1994, Λαμία.

⁶⁸ εφ. ΕΥΝΟΜΙΑ, 23-7-1882, Λαμία.

⁶⁹ Τελευταίοι διαχειριστές και καλλιέργητες του κτήματος Βάμβα ήταν ο Αναστ. Μπόλιας και ο Ιωάν. Αυλακιώτης.

⁷⁰ Ήταν ναύαρχος.

Συνεχίζεται

(Συνέχεια από το χθεσινό μας φύλλο)

Η. Τσιφλίκι Ιμίρμπεη⁷¹ ή Ιμέρμπεη (Ανθήλη⁷²)

Προεπαναστατικά, ο Πουκεβίλ καταγράφει την Ιμίρμπεη στο κτηματολόγιο Ζητούνιου ως οικισμό "Χετίρμπεη" (Chetirbey) με 20 σπίτια.

Όταν ο Τσάλλης έγινε κύριος της Ανθήλης, υπήρχαν μόνο κάτι καλύβες⁷³ κι αργότερα έγιναν τα λασπόκτιστα και καλαμοκτιστα σπιτάκια με τα μικρά στρογγυλά παράθυρα (λίγα απ' αυτά σώζονταν μέχρι τη δεκαετία του '70), όπου έμεναν οι χωρικοί που εργάζονταν σαν κολλίγοι στα αφεντικά.

Ένας Παπακώστας⁷⁴ έγινε γαμπρός επ' αδελφή του Κώστα Τσάλλη, κι έτσι μπήκε κι αυτός στο Τσιφλίκι, για να προστεθεί σε λίγο ο Αξελός, κλην.

Οι χωρικοί δεν είχαν τίποτε δικό τους. Και τα σπίτια ανήκαν στον τσιφλικούχο. Και για τα ζωντανά που έβοσκαν πηλώναν φόρο κεφαλιάτικο. Στη μοιρασιά της σοδειάς, η οποία γινόταν στα αλώνια ερχόταν εποχή που οι κολλίγοι δεν έπαιρναν τίποτε, γιατί συνέβαινε πολλές φορές να έχουν δανειστεί.

Από εμφάνιση ήταν όλοι κουρελήδες και γιατρό δεν έβλεπαν ποτέ τους. Έτσι τα πράγματα χειροτέρευαν ολόένα και πιο πολύ, οι γεωργοί δούλευαν σκληρά και ψωμί δε χόρταιναν.

Αποφάσισαν να ζητήσουν από το κράτος να τους παραχωρήσει τις προσχωσεις του Σπερχειού ποταμού. Έβαλαν ως δικηγόρο τους τον Ιωάννη Τσιριμώκο⁷⁵ και πραγματικά κέρδισαν την υπόθεση. Έσπειραν τα χωράφια με μπαμπάκι ελπιώντας να πάρουν λίγη συγκομιδή και να βελτιώσουν τη ζωή τους. Οι Τσάλληδες αντέδρασαν ζητώντας τους να φύγουν από την ιδιοκτησία τους για να γκρεμίσουν τα μικρά σπίτια και να οικοπεδοποιήσουν την περιοχή. Η σθεναρή αντίσταση όλων με πρώτο τον Θανάση Γίτσα (που ήταν επίσης αγροφύλακας του Τσάλλη) και με το όπλο του απείλησε τους μηχανικούς, απέτρεψαν το ξεσπίτωμα.

Με νέα προσφυγή, λόγω και των μεγάλων γνωριμιών⁷⁶ τους οι Τσάλληδες, κατάφεραν ώστε οι προσχωσεις να περιέλθουν στην κυριότητα τους και μάλιστα σπαρμένες με βαμβάκι, που μάζεψαν οι ίδιοι κι όχι οι γεωργοί. Ακολούθησε νέα εξέγερση των χωρικών. Όλο το χωριό ξεσηκώθηκε και οπλισμένοι άντρες και γυναίκες κατέλαβαν τα υπάρχοντα γεωργικά τεμάχια⁷⁷ και τα έσπειραν.

Οι τσιφλικούχοι (Τσάλληδες και Παπακωσταίοι) αντέδρασαν⁷⁸ και πήδη με αποτέλεσμα ένας λόχος στρατού με επικεφαλής το Δημήτριο Γαρδική (τότε) ανθυπολοχαγό και γραμματέα της Αστυνομίας⁷⁹ και τον λοχία Αποκορίτη, μαζί με ιππικό, έλαβε εντολή να καταπνίξει την ανταρσία των χωρικών. Η παρουσία του ιππικού σκόρπισε τους άνδρες και ποδοπάτησε μερικούς (που μεταφέρθηκαν σε γιατρούς της Λαμίας), ενώ τα γυναικόπαιδα κλείστηκαν στα σπίτια τους. Δεν υπήρχαν νεκροί, αλλά χύθηκε αγροτικό αίμα. Τη μαχητικότητα των κολλίγων, οι αφεντάδες καταπολέμησαν με συλλήψεις των πρωταιτών, για να φοβηθούν οι υπόλοιποι. Μεταξύ των συλληφθέντων που φυλακίστηκαν ήταν ο Γεώργιος Αθ. Γίτσας, ο Δημ. Μήλιος, ο Ν. Παλάσκας, κ.ά. Μετά από ένα μήνα (για τρομοκράτηση των άλλων) στη φυλακή, τους άφησαν ελεύθερους.

Οι προστριβές αυτές συνεχίστηκαν μέχρις ότου οι τσιφλικάδες άρχισαν τις πωλήσεις αγροτεμαχίων. Σιγά-σιγά η Ιμίρμπεη έγινε χωριό συγχρονισμένο με καλή προοπτική.

Θ. Οι γαμπροί των οικογενειών Τσάλλη

Ένας γαμπρός τους ήταν ο Παπακώστας από τη Δρέμισσα (το χωριό μετονομάστηκε σε Πανουργιάς) της Δωρίδας. Είναι πιθανή η σχέση του με τον συνεπώνυμο αγωνιστή του 1821 που υπηρέτησε στο σώμα του οπλαρχηγού Πανουργιά. Συνδέεται δε με τον παπα-Κώστα Τζαμάλα.

Στην Ανθήλη, μετά την εγκατάστασή τους σε διώροφο αρχοντικό, δίπλα από το αντίστοιχο του Ηρακλή Τσάλλη, οι Παπακωσταίοι έφεραν δύο οικογένειες από το χωριό τους, τους Κολλώνια και Τζαμάλα, οι οποίοι στη διανομή που έγινε κατά την πρώτη απαλλοτρίωση, πήραν γεωργικό κλήρο. Τελευταίοι απόγονοί τους στην Ανθήλη ήταν ο Δημήτριος Κολλώνιος και ο γιατρός Κωνσταντίνος Τζαμάλας (1903-1952).

Στις αρχές του 20ού αι. στο αρχοντικό τους στην Ανθήλη κατοικούσαν τρεις αδελφοί Παπακώστα (Θρασύβουλος, Ευάγγελος ή Λίτσας κι άλλος ένας). Αυτοί καλλιεργούσαν τα κτήματά τους, για δικό τους λογαριασμό, με τη βοήθεια κάποιων κολλίγων. Δεν παντρεύτηκαν. Στη διάρκεια της Κατοχής διέμεναν στην Αθήνα, αφού είχαν πουλήσει τα υπάρχοντά τους (κτήματα και σπίτι), όπου και τελεύτησαν, μόνοι κι έρημοι.

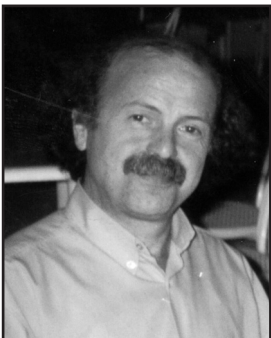
Για τους άλλους γαμπρούς τα υπάρχοντα στοιχεία είναι ελάχιστα. Ο Λάμπας καταγόταν από την Λιβαδειά και ήταν απόγονος οπλαρχηγού του '21. Απόγονός του ήταν ο ναύαρχος Λάμπας.

Ο Αξελός⁸⁰ παντρεύτηκε την Πολυξένη, κόρη του Παντελή Τσάλλη. Διετέλεσε πρόξενος της Τουρκίας στην Αθήνα.

Ο Γεώργιος Ζέρμης⁸¹ ήταν δικηγόρος στη Λαμία. Πέθανε σχετικά νωρίς και την περιουσία τους διαχειρίστηκε η σύζυγός του Βασιλική.

Ι. Από τις καλύβες και τα πλινθόκτιστα σπίτια, στα πέτρινα σπίτια των χωριών μας

Μέχρι το 1840 που ολοκληρώθηκε στην περιοχή αυτή η μεταβίβαση των τσιφλικιών από τους Τούρκους σε Έλληνες ιδιοκτήτες κυρίως της διασποράς, οι ακτήμονες και κολλήγοι (ντόπιοι ή επήλυδες) έφτιαχναν καλύβες για κατοικία και πολύ λιγότεροι έφτιαχναν πλινθόκτιστα σπίτια. Χρησιμοποιούσαν

Φεουδαρχικά κατάλοιπα**Οικογένειες μεγαλοκτηματιών Τσάλλη στην περιοχή Λαμίας και τσιφλίκι Ιμίρμπεη**Γράφει ο
Κων/νος Αθ. Μπαλωμένος
φυσικός

και λίγα ξύλα (όταν μπορούσαν να βρουν) για καλύτερη στήριξη (στο σκελετό του σπιτιού, σε ξυλοδεσιές ή σε τσατμάδες για τους τοίχους). Σε κάποιο μέρος του κτήματος τους οι μεγαλοϊδιοκτήτες (τσιφλικούχοι) επέτρεπαν στους κολλήγους να φτιάξουν καλύβες ή παραπήγματα (παράγκες) – χωρίς δικαιώματα ιδιοκτησίας, αλλά μόνο χρήσης – όσο διαρκούσε η επαγγελματική σχέση (κολληγιά). Αν αυτή "χάλαγε", τότε έπρεπε να διαλύσει την καλύβα ή πλινθόκτιστο σπίτι, παίρνοντας τα υλικά της (ή πουλώντας σε άλλους) και να φύγει. Υπάρχουν συμβόλαια της εποχής για αγοραπωλησίες υλικών από τις καλύβες⁸².

"Ουδέν⁸³ χωρίον της πεδιάδος είχαν λιθοκτίστους οικοδομάς ... Σήμερα .. εντός λιθοκτίστων οικιών κατοικούσιν οι πλείότεροι των κατοίκων, των εντός καλυβίων εκατώκουν μέχρι το 1840".

Με τον καιρό, οι καλύβες έγιναν μικρά σπίτια. Κάποιοι τσιφλικούχοι προχώρησαν σε πωλήσεις γης (πολύ μικρές ιδιοκτησίες) σε ντόπιους, οι οποίοι έφτιαξαν τα πρώτα ιδιόκτητα σπίτια. Η βάση του σπιτιού γινόταν με πέτρες, ενώ οι τοίχοι με πλίνθες (λάσπη και ξύλα). Τα σπίτια αυτά αποτέλεσαν τον πυρήνα (πρώτο οικισμό) που στη συνέχεια δημιουργήσε τα μεταγενέστερα χωριά, ενίοτε σε διαφορετικές τοποθεσίες από την αρχική θέση των χωριών.

Προφανώς, οι μεγαλοϊδιοκτήτες έφτιαξαν πρώτοι πετρόκτιστα σπίτια στο κτήμα, συνήθως δίπλα, και συμπληρώθηκαν από τα κτίσματα των βοηθητικών χώρων, όπως οι αποθήκες, στάβλοι, κοτσέκια, κ.ά. Τα κοτσέκια (ή κουτσέκια)⁸⁴ χρειάζονταν για αποθήκευση, αλλά και για να στεγνώνουν τα δημητριακά κυρίως.

Κ. Η κοινωνική και οικονομική ακμή των οικογενειών Τσάλλη στο 19ο αιώνα

Το 1861 ο Κων. Τσάλλης αγόρασε⁸⁵ το 1/8 του τσιφλικιού της Μπεκής, δηλ. 1.600 στρέμματα περίπου με αντίτιμο 31.000 δραχμές. Για να στεγάσει τους κολλήγους του έχτισε ένα μακρόστενο οίκημα μήκους 80 μ. περίπου και πλάτους 7μ., την Αραδαριά ή το Τσαλίκιο, όπως ονομάστηκε αυτό το οίκημα από τους ντόπιους, ήταν χωρισμένη σε οκτώ τμήματα,

Το αρχοντικό Κωνσταντίνου Τσάλλη (λίγο πριν την κατεδάφιση, το 1979)

που ήταν κατοικίες-αποθήκες κολλήγων. Κάθε τμήμα αποτελούνταν από ένα δωμάτιο κι ένα βοϊδόσπιτο (στάβλο), που ήταν συνεχόμενο προς το δωμάτιο-κατοικία. Πρωτοτυπία!

Το ιδιότυπο εμπόριο γης με αλληλεπλήρη πωλήσεις, σε τεμαχισμένα τμήματα των τσιφλικιών, συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 1920, που έγιναν οι απαλλοτριώσεις. Γύρω στα 1930 οι περισσότεροι κολλήγοι απέκτησαν τη δική τους γη, μετά την ψήφιση του νόμου για την αναγκαστική απαλλοτρίωση.

Το 1865 έγινε η πρώτη επίσκεψη του Βασιλιά Γεωργίου Α' στη Λαμία, μέχρι την τότε οροθετική γραμμή (δηλ. τα σύνορα). Είναι πιθανή η φιλοξενία του στο αρχοντικό Τσάλλη. Μαρτυρία ντόπιου αναφέρει ότι - ταυτόχρονα - έγινε και στην Ανθήλη επίσκεψη του Βασιλιά (χωρίς επιβεβαίωση).

Το 1870 ο Κωνσταντίνος Τσάλλης έκτισε το αρχοντικό⁸⁶ του στην οδό Αχιλλέως (μετά ονομάστηκε οδός Ιωάν. Μακροπούλου). Είχε τα ίδια χαρακτηριστικά όπως και το άλλο αρχοντικό της πηλείας Διάκου, αλλά ήταν μεγαλύτερο και με θαυμάσια θέα προς την πόλη. Ήταν ένας άτυπος ανταγωνισμός των δύο οικογενειών Τσάλλη με δύο μεγαλοπρεπή αρχοντικά, σε επιλεγμένες θέσεις της πόλης, τα οποία για μισό και πλέον

αιώνα λειτούργησαν προσδίδοντας κύρος στους ιδιοκτήτες και για έναν αιώνα περίπου αποτελούσαν σημεία αναφοράς και χαρακτήρισαν τη Λαμία. Στο αρχοντικό αυτό φιλοξενήθηκαν βασιλιάδες, υπουργοί, βουλευτές, κ.ά.

Μερικοί μεγαλοκτηματίες κατήλθαν στις βουλευτικές εκλογές⁸⁷ – κατά κανόνα με το συντηρητικό κόμμα της εποχής – και εκλέχθηκαν σε πολλοπληείς θητείες. Συγκεκριμένα ο γαμπρός του Τσάλλη ο Θεμ. Παπακώστας, εξελέγη 1-2 θητείες⁸⁸ το 1872 -1875 με το κόμμα του Επαμ. Δεληγιώργη, όπως ο Κων. Δυοβουνιώτης. Αντίστοιχα κατήλθαν και οι Λεων. Τράκας, Π. Σκουμπούρδης. Ο Νικ. Χρυσοβέργης⁸⁹, ιδιοκτήτης δύο τσιφλικιών νότια του Σπερχειού, διορίστηκε ως πρώτος δήμαρχος της απελευθερωμένης από Τούρκους Λαμίας, στα έτη 1836-1837.

Στις 25 Μαρτίου 1871 η κυβέρνηση Κουμουνδούρου δημοσίευσε το νόμο "περί διανομής και διαθέσεως της εθνικής γης", που για πρώτη φορά από την εποχή της Ανεξαρτησίας έθετε το πρόβλημα της απόδοσης των πρώην τουρκικών τσιφλικιών στους ακτήμονες γεωργούς. Η εκτέλεση του νόμου ανατέθηκε στους δήμους, η δε πληρωμή των αγρών καθορίστηκε σε 26 ετήσιες δόσεις, με χρεολύσιο 3% και τόκο 2%. Η τιμή ορίστηκε σε 59 δραχμές το στρέμμα κατά μέσο όρο, ποσό τεράστιο τότε για το βαλάντιο των φτωχών αγροτών. Ο κλήρος καθορίστηκε σε 40 στρέμματα ποτιστικά κατ' ανώτατο όριο ή σε 80 στρέμματα ξερικά για κάθε γεωργική οικογένεια.

Ο νόμος αυτός, σε τελευταία ανάλυση, ήταν δυσμενής⁹⁰ για τους αγρότες. Κανένας δεν μπόρεσε ν' αγοράσει περισσότερα από επτά στρέμματα κατά μέσο όρο, ενώ οι παλιοί κάτοικοι της γης, οι γνωστοί τσιφλικάδες, πρόσθεσαν νέες εκτάσεις στα κτήματά τους.

Υποσημειώσεις

⁷¹ Γιώργος Δημητρίου : "Πόλεις, κωμοπόλεις, χωρία και οικισμοί στη Φθιώτιδα (13ος-20ός αι.)", περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 2006, σελ. 20, Λαμία.

⁷² Από το δήμο Λαμιέων του Νομού Φθιωτιδοφωκίδος το 1912 αποσπάστηκε ο οικισμός Ιμίρμπεη, έγινε σύσταση της κοινότητας και ορίστηκε ως έδρα της κοινότητας (ΦΕΚ 261Α – 31/8/1912). Η Ιμίρμπεη, στις 9-9-1927 μετονομάστηκε σε Ανθήλη (ΦΕΚ 206/1927). Το 1943 ο νομός Φθιωτιδοφωκίδος χωρίστηκε σε Φθιώτιδος και Φωκίδος. Το 1997, με το ΦΕΚ 244Α -4/12/1997 η Κοινότητα Ανθήλης καταργήθηκε και ο οικισμός προσαρτήθηκε στο Δήμο Λαμιέων, όπου και ανήκει πλέον.

⁷³ Το τμήμα αυτό του κειμένου προέρχεται από προφορικές μεταγενέστερες μαρτυρίες κατοίκων της Ανθήλης, που κατέγραψε ο Χρήστος Ν. Καραγεωργίου στα μεταπολεμικά χρόνια (δεκαετία 1960-70). Γραπτά άλλα στοιχεία δεν βρέθηκαν.

⁷⁴ Καταγόταν από την ορεινή Δρέμισσα (μετονομάστηκε σε Πανουργιάς) της Φωκίδας.

⁷⁵ Από οικογένεια πολιτικών της Λαμίας. Ο Ιωάννης Δημ. Τσιριμώκος (1867-1934) εξελέγη βουλευτής Φθιώτιδας και Φωκίδας (από το 1899), διετέλεσε υπουργός πολλών κυβερνήσεων και πρόεδρος της Βουλής. Από το 1910 ανήκε στο Κόμμα των Φιλελευθέρων (ήταν ιδρυτικό μέλος). Παιδιά του ήταν ο Θαλής, ο Στέφανος και ο Ηλίας. Πέθανε στην Αθήνα το 1934.

⁷⁶ Ιδιαίτερα η Αμαλία, αδελφή των Τσαηλαίων, ασκούσε σημαντική επιρροή.

⁷⁷ στις τοποθεσίες Ποταμάκια, Γουρνοκούμσα και Γεραδάρια.

⁷⁸ Χρήστου Καραγεωργίου : "Η ιστορία των τσιφλικιών της Φθιώτιδας και οι αγώνες των αγροτών", Γ' έκδοση, σελ. 26-30, Λαμία, 1974.

⁷⁹ Η στάση της αστυνομίας ήταν μονομερής σε βάρος των κολλήγων και άδικη. Όταν έρχονταν για δουλειές (του τσιφλικιού) στη Λαμία με τα ζώα, η αστυνομία τους έβαζε να κάνουν αγγαρία (δηλ. να μεταφέρουν δωρεάν κάποια πράγματα) αδιαφορώντας για τις δουλειές τους. Ένα (τουλάχιστον) περιστατικό καταγράφηκε με τους κολλήγους του Προβελέγγιου (είχε το Τσιφλίκι στα Καλύβια Λαμίας) από την εφ. "ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ", 21-9-1874, Λαμία.

⁸⁰ Από το 1846 λειτούργησε τουρκικό προξενείο στη Λαμία, με προξένους τους : Κων/νο Προύσσο, Κων/νο Αξελό και Εγκόη Εράμ (τον μακροβιότερο). Το τουρκικό προξενείο Λαμίας καταργήθηκε το 1881.

⁸¹ Δημ. Νάτσιου : "Δικηγόροι και Δικηγορικός Σύλλογος Λαμίας (1833-2003)", σ. 63, Λαμία, 2004.

⁸² Θεοδωρού Αθ. Γκέκα : "ΚΟΜΜΑ, το χωριό μας", σελ. 16, Λαμία, 2009.

⁸³ εφ. ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ, φ. 11, 30-3-1856, Λαμία

⁸⁴ Στα αρβανίτικα σημαίνει αποθήκη καλαμποκιού. Στο κτήμα καλλιεργούσαν πολλά καλαμπόκια.

⁸⁵ Ιωάν. Μακρή : "Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών της επαρχίας Ζητούνιου", περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1998, σ. 34-35, Λαμία.

⁸⁶ Στην Κατοχή χρησιμοποιήθηκε για στέγαση σχολείων.

⁸⁷ εφ. "Φάρος της Όθρυος", 26-1-1874 και 29-6-1874, Λαμία.

⁸⁸ Την περίοδο 1872 -74 έγινε κυβέρνηση υπό τον Επαμ. Δεληγιώργη, το 1874 κυβέρνηση υπό τον Δημ. Βούλγαρη, και 1875 υπό τον Χαρ. Τρικούνη, 1875-76 υπό τον Αλέξ. Κουμουνδούρο και 1876 πάλι υπό τον Επαμ. Δεληγιώργη.

⁸⁹ Πριν από την επανάσταση του 1821 διετέλεσε γραμματέας του Χαλήλ Μπέν, διοικητή της Λαμίας.

⁹⁰ Τάσου Βουρνά, "Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας", σελ. 446-7.

Συνεχίζεται

(Συνέχεια από το χθεσινό μας φύλλο)

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε ο τύπος του νεοέλληνα κτηματία, ο οποίος δυνάστευε την οικονομία της χώρας, με την τοκογλυφία σε βάρος των φτωχών καλλιεργητών και με την πολιτική καταπίεση. Αυτονόητο είναι πως ο νόμος του Κουμουνδούρου δεν έθιξε τη μεγάλη ιδιοκτησία των παλιών τζακιών, ούτε τα μοναστηριακά κτήματα, τα οποία, κατά πρόχειρο υπολογισμό της εποχής, ξεπερνούσαν το καθένα τα 1.000 στρέμματα.

Παράλληλα δημιουργήθηκε στην ύπαιθρο ένα νέο αγροτικό στρώμα, παρακλάδι της αγροτικής τάξης, το στρώμα των μικροκαλλιεργητών. Η ιδιοκτησία τους δεν υπερέβαινε τις περισσότερες φορές το ένα στρέμμα και η παραγωγή τους δεν έφτανε ούτε για τη διατροφή της οικογένειάς τους. Έτσι αναγκάζονταν συνήθως να εργαστούν ως αγροτικοί εργάτες στα τσιφλίκια ή να εξαρτώνται από τον τοκογλύφο και τον κομματάρχη της υπαίθρου, στον οποίο ήταν πολιτικά υποδουλωμένοι κατά φυσική επέκταση της σιδηράς οικονομικής τους δουλείας.

Το 1875 καταγράφηκαν⁹¹ από περιηγητή στους ιδιώτες τραπεζίτες της Λαμίας και οι : Ηρακλής Τσάλλης στην οδό Διάκου και Κωνστ. Τσάλλης στην οδό Αχιλλέως. Την περίοδο αυτή στα κτήματα επιστατεύουν⁹² οι Στέργιος Αναλήτης (1826-;), Γεώργιος Ευστ. Αυλακιώτης (1841-;) και Αθανάσιος Κων. Ζαφειρίου (1838-;).

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ επισκέφθηκε⁹³ τη Φθιώτιδα για δεύτερη φορά. Στη Λαμία ήρθε στις 14-10-1881 και φιλοξενήθηκε (μέχρι τις 16-10-1881) στο μέγαρο Κωνσταντίνου Τσάλλη.

"... Κατά την επιστροφή του από Φάρσαλα και Δομοκό, έφθασε μετά της ακολουθίας του στην Ταράτσα της Λαμίας, όπου τον προσεφώνησε ο δήμαρχος Κομνάς Τράκας.... Στη συνέχεια επευφημούμενος από το λαό έφθασε στη Λαμία και κατέλυσε στο σπίτι του Κων. Τσάλλη. Προ της αναχωρήσεώς του απένιμει το χρυσό παράσημο του Σωτήρος στον οικοδεσπότη Κ. Τσάλλη και στο Δήμαρχο Τράκα ... Στην Αγία Μαρίνα επιβιβάστηκε στον εύδρομο "Ναύαρχος Μιαούλης" και αναχώρησε για τη Χαλκίδα ...".

Το 1887 ο Νικόλαος Τσάλλης αγόρασε⁹⁴ σε δημόσιο πλειστηριασμό⁹⁵ "τρεις συνεχόμενες οικίας"⁹⁶ εις θέσιν Τρουμπέ" από την Πννεύδη Δημητράκοπούλου. Αγόρασε επίσης ένδεκα ακόμη κτήματα από την ίδια.

Η επόμενη βασιλική επίσκεψη ήταν στις 23 Απριλίου 1903, όταν έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Αθανασίου Διάκου στην ομώνυμη πλατεία της Λαμίας. Η ανταπόκριση της αθηναϊκής εφημερίδας⁹⁷ από τη Λαμία, περιγράφοντας τις τελετές, ονομάζει "Ανάκτορο" το μέγαρο Τσάλλη (στην οδό Μακροπούλου 55) ως εξής :

"... εις τους δρόμους από των ανακτόρων μέχρι της πλατείας Διάκου ρίπτονται μύρτα. ..."

Οι βασιλείς ήρθαν με το ατμόπλοιο "Αμφιρίτη" στην Αγία Μαρίνα και κατέλυσαν στο μέγαρο Τσάλλη της Λαμίας. Το μεσημέρι, από το "Ανάκτορο" μετέβησαν στην πλατεία Διάκου, όπου⁹⁸ έκαναν τα αποκαλυπτήρια⁹⁹ της προτομής του ήρωα Αθανασίου Διάκου. Μετά τη λήξη, οι βασιλείς ανήλθαν στον Άγιο Λουκά. Το απόγευμα εξέδραμαν στα Λουτρά Υπάτης και το

εσπέρας αναχώρησαν από το λιμάνι της Αγίας Μαρίας ατμοπλοϊκώς (με το ίδιο πλοίο) για τον Πειραιά.

Στις 19 Φεβρουαρίου 1879 πέθανε¹⁰⁰ ο Παντελής Τσάλλης σε μεγάλη ηλικία, εγκατεστημένος από πολλά χρόνια στην Αθήνα. Εκτός της κόρης του που παντρεύτηκε τον Αξελό, πρόξενο της Τουρκίας στην Αθήνα, άφησε την περιουσία του στο γιο του Νικόλαο Π. Τσάλλη.

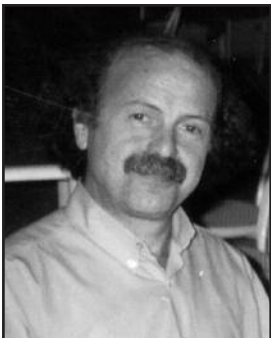
Τον Ιούνιο του 1881, σε επίσκεψη που έκανε ο τότε αρχηγός του στρατού στην Ανατολική Ελλάδα, υποστράτηγος Πετμεζάς, με το επιτελείο του, "κατέλυσε εν τη οικία"¹⁰¹ του κυρίου Κωνσταντίνου Τσάλλη".

Είναι προφανές η υψηλή κοινωνική θέση των οικογενειών Τσάλλη¹⁰², η φήμη, οι γνωριμίες και η επιρροή που διέθεταν. Η κατασκευή μεγάλων και ποιοτικών κατοικιών (μεγάρων) είχε ευεργετικές επιδράσεις στην τότε δημιουργούμενη ανώτερη αστική τάξη, με έναν άτυπο ανταγωνισμό και άμιλλα στην κοινωνική προβολή, με αντίστοιχες περίπου μεγάλες κατοικίες από άλλους. Αναφέρουμε τα νεοκλασικά σπίτια των Νικ. Ξηρού στην οδό Σατωβριάνδου και Πατρόκλη, Χρ. Ελκασώνα στην πλατεία Διάκου (που ήταν επίσης μεγαλοκτηματίες και οι δύο στην περιοχή αυτή). Αντίθετα, άλλοι μεγαλοκτηματίες διέμεναν σε αγροικίες και η οικογένειά τους σε συνηθισμένο δίπατο σπίτι στη Λαμία.

Οι γενιές Τσάλλη που ακολούθησαν, οδήγησαν αναγκαστικά στον τεμαχισμό των μεγάλων αγροκτημάτων και τη διανομή τους στα μέλη, οι δε σχέσεις μεταξύ τους δεν ήταν πάντα αρμονικές. Επίσης, η άγνοια των αγροτικών επαγγέλματος δεν επέτρεπε την σωστή εκμετάλλευση των κτημάτων, ώστε να αποδίδουν τη μέγιστη ωφέλεια στους ιδιοκτήτες. Ανέθεταν τον έλεγχο σε επιστάτες, που γίνονταν σκληροί και ίσως βίαιοι με

Φεουδαρχικά κατάλοιπα

Οικογένειες μεγαλοκτηματιών Τσάλλη στην περιοχή Λαμίας και τσιφλίκι Ιμύρμπε

Γράφει ο
Κων/νος Αθ. Μπαλωμένος
φυσικός

τους εργάτες και κολλήγους, δημιουργώντας εξεγέρσεις.

Το 1895 πέρασε από τη Λαμία ο Γερμανός γεωγράφος και γεωλόγος Άλφρεντ Φίλιπσον. Η παρατήρησή του είναι πολύ σημαντική, όταν καταγράφει¹⁰³ :

"... Εις την Λαμίαν κατοικούν πολλοί πλούσιοι γεωκτήμονες, διότι εις την κοιλάδα του Σπερχειού κυριαρχεί καθώς και εις την Θεσσαλίαν το υπό της Τουρκοκρατίας κληροδοτηθέν σύστημα των τσιφλικιών Με επιζήμια αποτελέσματα δια τους αγρότας ...".

"... ευρισκόμεθα σε έναν τόπον, ο οποίος διαφέρει βασικά από κοινωνικής απόψεως από την υπόλοιπον Ελλάδα με την ιδιοκτησίαν των μεγάλων τσιφλικιών και τον ανελεύθερον θεσμόν της κολληγίας και με τους μέχρι σήμερα δρώντας ήησάς..."

Αναφέρεται ως προφορική παράδοση (μαρτυρία), ότι κατά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και την υποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων, στο κτίριο Τσάλλη στην Ανθήλη φιλοξενήθηκε ο τότε διάδοχος Κωνσταντίνος.

Λ. Φθίνουσα πορεία και παρακμή στον 20ό αιώνα

Το 1903 πέθανε¹⁰⁴ ο Γεώργιος Κ. Τσάλλης. Το 1914 απεβίωσε¹⁰⁵ και η Δεσπούδα Κ. Τσάλλη. Το 1919 απεβίωσε σε ηλικία 65 ετών ο Επαμεινώνδας Κ. Τσάλλης, ο οποίος έζησε στη Λαμία, δήλωνε κτηματίας, διέμενε στην ενορία του Ι. Ν.¹⁰⁶ της Παναγίας Δέσποινας.

Το 1921, από το τσιφλίκι Ιμύρμπε-Αλαμάνα (που ήταν τεμαχισμένο από την αρχική διανομή και τις μεταγενέστερες, είχε όμως καταλήξει σε 2 μεγάλα τεμάχια), στην ιδιοκτησία¹⁰⁷ του Κωνσταντίνου Γ. Τσάλλη (1894-1971), δικηγόρου και κτηματία, ανήκαν 6.000 βασιλικά¹⁰⁸ στρέμματα, στο δε χωριό Ιμύρμπε κατείχαν οικίες, αποθήκες, κουτσέκια και αχυρώνες και όλα τα παραρτήματα, παρακοιμήματα και προσαυξήματα, ως και τα λιβάδια. Επιπλέον ο Κων. Γ. Τσάλλης είχε μικρές ιδιοκτησίες στην ίδια περιοχή Ιμύρμπε με εκτάσεις 40, 10 και 30 στρεμμάτων. Είχε προηγηθεί διανομή και στα άλλα αδέρφια και ξαέρφια, όπως και προικώες δωρεές σε αδερφές και ξαδέρφες : Πολυξένη Αξελού¹⁰⁹, Κληοπάτρα Αντωνιάδου (κληρονόμος), Ολυμπιάδα Κ. Κρίτσα, Βασιλική Ζέρμα και Μαριγώ Θ. Παπακώστα.

Παρόλα αυτά, από τα αρχικά 4.333,450 στρέμματα που πήρε κατά τη διανομή του τσιφλικιού το 1849, ο Κωνσταντίνος Π. Τσάλλης, παρατηρούμε ότι ο συνώνυμος εγγονός του Κωνσταντίνος Γ. Τσάλλης το έτος 1921 κατείχε 6.000 στρέμματα, δηλ. ο πλούτος του αυξήθηκε! Η ειρωνεία όμως είναι ότι ο Κωνστ. Γ. Τσάλλης με τη μεγάλη ακίνητη περιουσία, αναγκάστηκε να δανειστεί 8.000 δραχμές από τον εμποροκτηματία της Λαμίας Ευστάθιο Γ. Κολλοκύθα, για ένα έτος, υποθηκεύοντας¹¹⁰ τη μεγάλη ακίνητη περιουσία του.

Η ακίνητη περιουσία που υποθήκευσε ο Κωνσταντίνος Γ. Τσάλλης περιλάμβανε :

- Κτήμα 6.000 στρεμμάτων στη θέση (ονομασία) "Ιμύρμπε-Αλαμάνα", με οικίες, αποθήκες, κουτσέκια, αχυρώνες, κλπ. και άλλα 3 κτήματα συνοδικής έκτασης 80 στρεμμάτων.
- Κτήμα 4.000 στρεμμάτων στη θέση (ονομασία) "Καστρί και Πέρα Καρυά" της περιφέρειας των Δήμων Σπερχειάδας και Μακρακώμης. Επιπλέον 125 στρέμματα ξηρικά, με διώροφη οικία των ιδιοκτητών και άλλες λιθοκτιστες οικίες, αποθήκες, κουτσέκια, κολληγόσπιτα, πανδοχείο και γιούρτια.
- Κτήμα άγνωστης έκτασης στη θέση (ονομασία) "Καλούμπα", με καλλιεργήσιμες και μη εκτάσεις, χέρσες και λιβάδια, στην περιφέρεια του Δήμου Μακρακώμης.
- Κτήμα άγνωστης έκτασης στη θέση (ονομασία) "Ψηλόρραχη", άνωθεν του δρόμου χωριού Καστρί, με καλλιεργήσιμες και μη εκτάσεις, χέρσες και λιβάδια, στην περιφέρεια του Δήμου Μακρακώμης.

Τ' ανωτέρω κτήματα είχαν περιέλθει σ' αυτόν εκ κληρονομίας του πατρός του Γεωργίου Κ. Τσάλλη και του θείου του Επαμεινώνδα Τσάλλη.

Το συμβόλαιο έγινε στις 17 Απριλίου 1921, στο συμβολαιογράφου Λαμίας Νικ. Κονιαβίτη.

Υποσημειώσεις

⁹¹ Μιλιτιάδη Μπούκα : "Οδηγός εμπορικός, γεωγραφικός και ιστορικός των πλείστων κυριωτέρων πόλεων της Ελλάδος του έτους 1876", έτος Α', σελ. 245-253, εν Αθηναις, 1875. Τμήμα αυτής, παρουσιάστηκε από το Χρίστο Β. Χειμώνα με τον τίτλο "Σελίδες για τη Λαμία του 1875", στο περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1987, σελ. 76-84, Λαμία.

⁹² Από τον Εκλογικό Κατάλογο ψηφοφόρων Ιμύρμπε, έτους 1879.

⁹³ Ο Βασιλιάς Γεώργιος, ερχόμενος από το Δομοκό προς τη Λαμία, είδε επί της κορυφογραμμής της Όθρυος πρώτα τον Τουρκικό στρατό, μετά την κορυφή επάνω από τη θέση της Μονής Αντίτισσας, μπροστά το στρατόντα Δερβέν Φούρκας και δεξιά το στρατόντα Δερβέν Καρυάς. Στη Λαμία, μετά από γεύμα, απευθύνοντας σύντομο λόγο προς τους πολίτες, ο Βασιλιάς Γεώργιος είπε : «Παιδιά! Σας ευχαριστώ πολύ δια την εγκάρδιον υποδοχήν την οποίαν μου κάμετε εισερχόμενον εις το Παλαιόν Βασίλειον. Ότε προ 16 ετών ήλθον εδώ, επήγα εις την Αντίτισσα και είδον από εκεί τας ωραίαις πεδιάδας της Θεσσαλίας. Τώρα έρχομαι εδώ από εκεί. Ας ευχαριστήσωμεν ...». [Κωνστ. Αθ. Διαμαντή «Ταξίδιον του Βασιλέως Γεωργίου Α΄ εις Φθιώτιδα» (3-15 Οκτωβρίου 1881)].

⁹⁴ Μαρίας Τζβελέκη-Ποθυμεροπούλου "Τα Σαϊπαίικα, συνοικία 'Τρουμπέ' Λαμίας", σ. 28, Λαμία, 1994.

⁹⁵ Αριθ. πλειστηριασμού 4011/ 24-5-1887, του συμβολαιογράφου Λαμίας Π. Μαυρίκα.

⁹⁶ Το 1894, αγόρασε ξανά τις τρεις οικίες από τον Νικ. Τσάλλη, ο Ηρακλής Δημητράκοπουλος, σύζυγος της Πννεύδης. (αριθ. συμβολαίου 1149/13-12-1894, του συμβολαιογράφου Λαμίας Π. Μαυρίκα) .

⁹⁷ εφ. "Αθήναι", φ. 186, 24-4-1903, Αθήνα.

⁹⁸ παρουσία του δημάρχου Λαμιέων και μεγαλοϊδιοκτήτη Νικ. Ανασ. Κρίτσα, των αρχών του νομού, των σωμάτων της πόλης, του κυβερνήτη του οπλιταρχικού «Κρήτη», του προέδρου της επιτροπής ανέγερσης του μνημείου Σιμόπουλου, του ποιητή και βουλευτή Μήλου Αριστομένη Προβεγγίου (που εκφώνησε ποίημά του στην τελετή), του βουλευτή Φθιώτιδος Χατζίσκου, κ.ά.

⁹⁹ εφ. ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, σ. 1 & 4, 13-5-1971, Λαμία (εργασία του Δημ. Νάτσιου με τίτλο "Το ιστορικό της ανεγέρσεως του ανδριάντος του Αθανασίου Διάκου εν Λαμία"

¹⁰⁰ εφ. ΕΥΝΟΜΙΑ, 23-2-1879, Λαμία.

¹⁰¹ εφ. ΕΥΝΟΜΙΑ, 24-6-1881, Λαμία.

¹⁰² Στις αρχές της δεκαετίας 1910-20 ο Κωνσταντίνος Τσάλλης έδωσε χρήματα (δωρεά) στον ανεγειρόμενο Ι. Ναό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Ευαγγελίστρια) της Λαμίας και τοποθετήθηκε ρολόι στο κωδωνοστάσιο. [εφ. ΣΗΜΑΙΑ, φ. 123, 9 Μαΐου 1913, Λαμία]

¹⁰³ Άλφρεντ Φίλιπσον (1864-1953).

¹⁰⁴ Το έτος 1901 σύμφωνα με το Συμβόλαιο 3410 / 17-4-1921, του συμβολαιογράφου Λαμίας Νικ. Κονιαβίτη. Όμως με βάση το ληξιαρχείο Λαμίας ο Γεώργιος Κ. Τσάλλης πέθανε το 1903, σε ηλικία 52 ετών. Η γυναίκα του Αναστασία Δ. Γουργιωτάκη πέθανε το 1955, σε ηλικία 93 ετών. Από τα 3 παιδιά τους ο Κληομένης (1891-1956) και Κωνσταντίνος δεν παντρεύτηκαν, ενώ η Βασιλική (γεν. 1900) παντρεύτηκε το δικηγόρο Γεώργιο Ζέρμα.

¹⁰⁵ ό. π.

¹⁰⁶ Από το Βιβλίο Θανάτων του Ι. Ν. της Παναγίας Δέσποινας Λαμίας.

¹⁰⁷ Συμβόλαιο 3410/17-4-1921 του συμβολαιογράφου Λαμίας Νικολάου Κ. Κονιαβίτη, στο Ιστορικό Αρχείο Λαμίας.

¹⁰⁸ Το Βασιλικό Στρέμμα ισοδυναμεί με 1000μ² και είναι το ίδιο με το απλό στρέμμα που ξέρουμε και σήμερα. Αναφέρεται στο επίσημο βιβλίο περί μέτρων και σταθμών του Υπ. Εμπορίου του 1935. ("ΜΕΤΡΑ-ΣΤΑΘΜΑ" υπό Ε. Βαλαβάνη)

¹⁰⁹ Ο Αξελός ήταν τραπεζίτης. Διετέλεσε και πρόξενος της Τουρκίας (εφ. ΕΥΝΟΜΙΑ, 23-2-1879, Λαμία)

¹¹⁰ Συμβόλαιο 3410/17-4-1921 του συμβολαιογράφου Λαμίας Νικολάου Κ. Κονιαβίτη, στο Ιστορικό Αρχείο Λαμίας.

Συνεχίζεται

Pizza - Spaghetti

Camino

Ηλέκτρας 12 • Λαμία

Τηλ. 22310 35454

WHAT'S UP: 6949 928089

Ώρες λειτουργίας: 19.00 - 01.00

(Συνέχεια από το χθεσινό μας φύλλο)

Υπήρχε τότε μεγάλο ενδιαφέρον για αγορά γης (ως τοποθέτηση χρημάτων) από κτηνοτρόφους ή εισοδηματίες (με κτήματα) της ορεινής Παρνασσίδας στον κάμπο ή και στην πόλη της Λαμίας. Έτσι κάποιοι¹¹¹ αγόρασαν φτηνά, τα λεγόμενα “μπαίρια”¹¹² των τσιφλικάδων Τσαηλαίων και μετά από χρόνια βρέθηκαν με μεγάλες εκτάσεις πλούσιων χωραφιών.

Το αρχοντικό της πηλατίας Διάκου δεν προσφερόταν για κατοικία του Ηρακλή Χ. Τσάληνη και έμεινε κενό κάποια χρόνια. Το 1882 διαπιστώθηκε η έλλειψη μεγάλου κτιρίου στη Λαμία για δικαστικό κατάστημα. Ο τοπικός τύπος¹¹³ πρότεινε να ενοικιαστεί το ευρύχωρο, κεντρικό και μεγαλοπρεπές κτίριο, για το σκοπό αυτό. Ο Ηρακλής Χ. Τσάληνης ζήτησε ενοίκιο 300 δραχμών το μήνα και πενταετή μίσθωση. Δεν έγινε τίποτα.

Η εκποίηση περιουσιακών στοιχείων από τους απογόνους συνεχίστηκε. Έτσι, αντίστοιχα, το έτος 1920, το αρχοντικό Χρήστου Τσάληνη πουλήθηκε στον έμπορο Γεώργιο Πιπιλίγκα. Μετά 10 ημέρες πούλησε¹¹⁶ (με πληρεξούσιο το φαρμακοποιό Λαμίας Γεώργιο Πιπιλίγκα) ένα περιβάλλον 40 στρεμμάτων, έναν οικίσκο και μαγαζί στην Ιμύρμπενη για 35.500 δραχ. στον έμπορο Λαμίας Κωνσταντίνο Γ. Γεωργακόπουλο.

Το 1921, η Μαρία χήρα Ηρακλή Τσάληνη πούλησε¹¹⁵ ένα μαγαζί στη Λαμία (οδός Ερμού) και ένα τμήμα κήπου (οδός Βύρωνος), για 10.800 δραχ. στο φαρμακοποιό Γεώργιο Πιπιλίγκα. Μετά 10 ημέρες πούλησε¹¹⁶ (με πληρεξούσιο το φαρμακοποιό Λαμίας Γεώργιο Πιπιλίγκα) ένα περιβάλλον 40 στρεμμάτων, έναν οικίσκο και μαγαζί στην Ιμύρμπενη για 35.500 δραχ. στον έμπορο Λαμίας Κωνσταντίνο Γ. Γεωργακόπουλο.

Αθηλιώτες κολλήγοι (1927). Από το βιβλίο του Κώστα Ζησόπουλου “Ταξίδι στο χτες της Φθιώτιδας και της Ανθήλης”, σ. 109, 2007, Λάρισα.

Οι δεκαετίες του 20ού αι. με τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες της Ελλάδας, τους πρόσφυγες μετά το 1922 αλλά και τις κοινωνικές αλλαγές στον ευρωπαϊκό χώρο, ανάγκασαν τον Ελευθέριο Βενιζέλο να απαλλοτριώσει σημαντικό μέρος των τσιφλικιών και να λύσει το πρόβλημα των ακτημόνων ντόπιων και προσφύγων. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας αυτής έγιναν απαλλοτριώσεις που απέδωσαν καλλιεργήσιμη γη σε γεωργούς ακτήμονες (αν και η διανομή άργησε, φτάνοντας το 1932).

Από το 1926, οι πρώην κολλήγοι της Ανθήλης αγόρασαν¹¹⁷ κτήματα από τους απογόνους -κληρονόμους των αρχικών τσιφλικούχων Τσάληνη, πληρώνοντας σε δόσεις. Μεγάλες εκτάσεις¹¹⁸ τότε πήραν οι Κοτρώτσος, Παπαβασιλείου¹¹⁹, Φρίκνης, Αυλακιώτης, Αθαν. Κακαρούχας και Βασ. Ζησόπουλος. Το 1935 έγινε απαλλοτρίωση σε κτήματα της περιοχής Φακίτσα, που δόθηκαν σε ντόπιους ακτήμονες. Οι δόσεις που πλήρωναν στην τράπεζα, μετά το 1941 και την καταστροφή του πιστωτικού συστήματος της Ελλάδας (λόγω της Κατοχής) διαγράφηκαν οριστικά.

Ο Σίμος Ευθυμίου¹²⁰ έγινε (μετά το 1926) ο νέος ιδιοκτήτης του “αρχοντικού” Τσάληνη, που ήταν τότε στην πηλατία της Ανθήλης. Το κτίριο δόθηκε προικώ σε κόρη του και το κατεδάφισε ο γαμπρός του Δημοσθ. Καπελλάκης αναγείροντας νέα οικοδομή. Ο Σίμος Ευθυμίου ήταν πριν ο γενικός επιστάτης του κτήματος και μαζί με το Βασίλειο Ζησόπουλο¹²¹ ήταν οι ισχυροί άνδρες του τσιφλικιού. Να σημειωθεί ότι φέρθηκαν πολύ καλά στους άλλους Αθηλιώτες, που εργαζόνταν στα κτήματα. Ο Βασ. Ζησόπουλος ήταν πριν επιστάτης του κτήματος της Βασιλικής Τσάληνη - Ζέρμα.

Έτσι η ιδιοκτητή γη των Τσαηλαίων μειώθηκε σημαντικά, στα δε μεταπολεμικά χρόνια (1951-52) ακολουθήσε άλλη μια απαλλοτρίωση (με πρωθυπουργό το Νικόλαο Πλαστήρα), στην οποία 180 οικογένειες της περιοχής Ανθήλης πήραν από 18-30 στρέμματα. Η οριστική διανομή έγινε το 1978 σε διάφορες τοποθεσίες όπως : αλυκής Γαντζού, νέας επέκτασης, Παπαστεργίου, κ.ά.

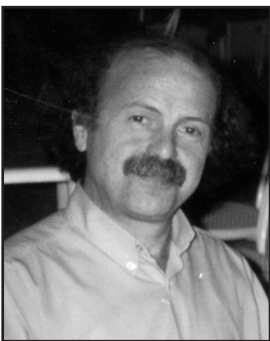
Στους τελευταίους απογόνους της οικογένειας Τσάληνη, αναφέρουμε τον Κωνσταντίνο Τσάληνη, δικηγόρο, που ζούσε στη Λαμία. Είχε στην ιδιοκτησία του 300 περίπου στρέμματα, τα οποία μετά το θάνατό του (το 1971) περιήλθαν στην αδελφή του, χήρα του πολιτικού Αστερίου. Επίσης καταγράφουμε το Χρήστο Ηρ. Τσάληνη, τραπεζικό υπάλληλο, που ήταν αντίδικος με την τότε Κοινότητα Ανθήλης για τα όρια και

Χρήστος Ηρ. Τσάληνης

Φεουδαρχικά κατάλοιπα

Οικογένειες μεγαλοκτηματιών Τσάληνη στην περιοχή Λαμίας και τσιφλίκι Ιμύρμπενη

Γράφει ο
 Κων/νος Αθ. Μπαλωμένος
 φυσικός

Οι τελευταίες γενιές των κατοίκων της Ανθήλης, με τα ακούσματα από τους παλιότερους ακτήμονες και τα δεινά των κολλήγων του τσιφλικιού Τσάληνη, άφησαν να σβήσει το παρελθόν. Έτσι το κτίριο Τσάληνη, αφού ερειπώθηκε, τελικά κατεδαφίστηκε (αν και θα μπορούσε να συντηρηθεί και να αποτελέσει έναν πολιτιστικό χώρο της Ανθήλης). Οι τέσσερις προτομές των αρχικών ιδιοκτητών της οικογένειας Τσάληνη, που ήταν στο παλιό νεκροταφείο, δεν υπάρχουν πια. Τις κατέστρεψαν και τις πέταξαν στο ποτάμι. Κατά την ταπεινή μου γνώμη, έπρεπε να κρατηθούν και να διατηρηθούν σε μουσειακό χώρο. Κρίμα.

Επίλογος

Η αναζήτηση στοιχείων για τις οικογένειες Τσάληνη και για την ιστορική διαδρομή του τσιφλικιού, στα 180 περίπου χρόνια μέχρι τώρα, που διατρέχει όλη τη νεότερη ιστορία του ελληνικού κράτους, ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα. Η περίοδος αποτελεί την ιστορική μετάβαση από τη φεουδαρχία σε χρόνια τουρκοκρατίας, μέχρι το τέλος της (σε χρόνια ελεύθερου ελληνικού κράτους) και την - τελικά - κοινωνικά πιο δίκαιη κατανομή της γης με την αποκατάσταση των κολλήγων. Ευτυχώς για τους ντόπιους, οι ιδιοκτήτες δεν ασχολήθηκαν (εφόσον δεν ήξεραν) με τις εργασίες του τσιφλικιού και τα ανέθεταν όλα σε επιστάτες.

Τα μέλη των οικογενειών Τσάληνη επένδυσαν ένα σημαντικό μέρος του πλούτου τους στη γη. Ήταν μεγαλοκτηματίες και τραπεζίτες (στη Λαμία του 19ου αι.) αποτελώντας μέλη της ανώτερης τάξης των τσιφλικούχων, όπως ονομάστηκε, που συνδέθηκε με την πολιτική εξουσία (Βουλευτές) ή με την τοπική αυτοδιοίκηση. Η διαδοχική διανομή της έκτασης του τσιφλικιού σε παιδιά, μετά εγγόνια και επόμενους απογόνους έφερε τη μείωση εκτάσεων των κτημάτων, που οι απαλλοτριώσεις και οι τμηματικές πωλήσεις έδωσαν τέλος στα τσιφλίκια και στο μεγαλοαστισμό των ιδιοκτητών τους.

Ευτυχώς, οι κατά καιρούς επιστάτες του τσιφλικιού ή των μεριδίων που προέκυψαν ήταν ντόπιοι και φέρονταν πολύ καλά τόσο στους εργάτες, αγρότες και άλλο προσωπικό που απασχολήθηκε, όσο και αργότερα φρόντισαν ώστε να προτιμηθούν στη διανομή και αποκατάσταση των ακτημόνων οι κάτοικοι της Ανθήλης και όχι αλλομερίτες. Επίσης οι κοινοτικοί άρχοντες και το διοικητικό προσωπικό της Κοινότητας συνέβαλε ώστε να περιέλθουν τα απαλλοτριωθέντα κτήματα σε Αθηλιώτες. Η αλληλοϋποστήριξη λειτούργησε θετικά για τον τόπο.

Κλείνοντας οφείλω και αποδίδω ευχαριστίες και τιμή στους (α) κ. Κώστα Ζησόπουλο, δάσκαλο-ερευνητή, με μεγάλη αγάπη για την ιδιαίτερη πατρίδα του την Ανθήλη, για τα βιβλία του που μου έστειλε και το χρήσιμο υλικό που είχαν, (β) κ. Θεόδωρο (Λάκη) Μπονιάκο, συνταξιούχο, πρώην γραμματέα της τείως Κοινότητας Ανθήλης για το υλικό μνήμης και τα στοιχεία που μου παρείχε, (γ) κ. Γιώργο Δημητρίου, δημοσιογράφο-ερευνητή για το σημαντικό αρχειακό υλικό που μου δίδεθε και (δ) κα Σοφία Βακιρτζη-δέλη, προϊσταμένη του Ιστορικού Αρχείου Λαμίας (ΓΑΚ).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Συμβόλαιο ετών 1839, 1840, 1848, 1849, 1853, 1855, 1857, 1858, 1859, 1868, 1887, 1894, 1921.
2. Βιβλία Αποβιώσεων Ι. Ν. Ευαγγελίστριας Λαμίας, Παναγίας Δέσποινας Λαμίας.
3. εφ. «ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΜΕΘΟΡΙΩΝ», 1861, Λαμία.
4. εφ. “Φάρος της Όθρυς”, 1856, 1868, 1874, Λαμία.
5. εφ. “ΦΘΙΩΤΙΣ”, 1896, Λαμία
6. εφ. “ΕΥΝΟΜΙΑ”, 1882, Λαμία.
7. εφ. “ΣΗΜΑΙΑ”, 1913, Λαμία.
8. εφ. “ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ”, 1971, 1974, Λαμία
9. εφ. “Αθήναι”, 1903, Αθήνα.
10. Βασιλίδης Φίλιπς : Τα κοινωνικά συστήματα: «Το φεουδαρχικό σύστημα» εκδ. Νέα Σύνορα, 1978.
11. Δημ. Νάτσιου : “Η Φθιώτιδα της περιόδου 1833-1881”, περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 2004, σ. 10, Λαμία.
12. Κωνστ. Αθ. Ζησοπούλου : “Ανθήλη Φθιώτιδος”, έκδ. Κοινότητας Ανθήλης, 1972, Αθήναι.
13. Κώστα Αθ. Ζησοπούλου : “Ταξίδι στο χτες της Φθιώτιδας και της Ανθήλης”, 2007, Λάρισα.
14. Κώστα Αθ. Ζησοπούλου : “ Η επιστροφή του στρατιώτη -

Ιστορίες του ‘41”, Λάρισα , 2011.

15. Κωνστ. Αθ. Μπαλωμένου : “Από την Ιμύρμπενη (Ανθήλη) Φθιώτιδας, μετανάστες στην Αμερική”, ανέκδοτη εργασία, Απρ. 2014, Λαμία.

16. Νικ. Δαβανέλλου-Γεωρ. Σταυρόπουλου “Λαμία, Με τη γραφίδα των περιηγητών”, Γουσταύος Εϊχτάλ (1834-1835), εκδ. ΟΙΩΝΟΣ, 2005, Λαμία.

17. Νίκος Δαβανέλλος : “Λαμία, τα πρόσωπα (1760-1930)”, 2003, Λαμία.

18. Χρήστου Καραγεωργίου : “Η ιστορία των τσιφλικιών της Φθιώτιδος και οι αγώνες των αγροτών”, Γ΄ έκδοση, Λαμία 1974.

19. Ιωάννου Ε. Μακρή : “Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών της επαρχίας Ζητουνίου”, περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1998, Λαμία.

20. Γιώργου Δημητρίου : “Πόλεις, κωμοπόλεις, χωριά και οικισμοί στη Φθιώτιδα (13ος-20ός αι.”, περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 2006, Λαμία

21. Ιωάν. Ευαγ. Μακρή : “ Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των χωριών της επαρχίας Ζητουνίου κατά τα πρώτα μεταπελευθερωτικά χρόνια (1833-1840 περίπου), σύμφωνα με το πρακτικά της Μικτής Ελληνοτουρκικής Δικαστικής Επιτροπής”, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, 2002, Λαμία.

22. «Εκκλησιολογικός Κατάλογος Δήμου Λαμιέων του 1879», που δημοσιεύτηκε απ’ τον Κώστα Δημ. Γαλήνη, 1984.

23. Μαρία Τζιβελέκη-Ποθυμεροπούλου : “Τα Σαϊπαίικα, συνοικία ‘Τρουμπέ’ Λαμίας”, Λαμία, 1994.

24. Δημ. Νάτσιου : “Δικηγόροι και Δικηγορικός Σύλλογος Λαμίας (1833-2003)”, Λαμία, 2004.

25. Θεοδώρου Αθ. Γκέκα : “ΚΟΜΜΑ, το χωριό μας”, Λαμία, 2009.

26. Τάσου Βουρνά, “Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας”, σελ. 446-7, Αθήνα

27. Β. Χειμώνα : “Σελίδες για τη Λαμία του 1875”, στο περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1987, Λαμία.

28. Κωνστ. Αθ. Διαμαντή «Ταξίδιον του Βασιλέως Γεωργίου Α΄ εις Φθιώτιδα» (3-15 Οκτωβρίου 1881).

Υποσημειώσεις

¹¹¹ Οι ντόπιοι τους έλεγαν «Καητσάδες». Δεν ξέρω το λόγο. Ένας από αυτούς τους πρώην κτηνοτρόφους της Παρνασσίδας ήταν και ο Α. Ήξιου. [Κώστα Αθ. Ζησοπούλου, “ Η επιστροφή του στρατιώτη - Ιστορίες του ‘41”, σελ. 36, Λάρισα , 2011].

¹¹² Λέξη τουρκικής προέλευσης, που σημαίνει πηλαγιά (βουνού ή λόφου) και - κατ’ επέκταση - χωράφι άγρονο ή ακαλλιεργητό.

¹¹³ εφ. ΕΥΝΟΜΙΑ, 19-6-1882, Λαμία.

¹¹⁴ Εγκαινιάστηκε το 1974. Τα σχέδια και η μελέτη ήταν του αρχιτέκτονα Β. Φρόντζου. Ιδιοκτήτες του: Θωμάς και Πούλιος Σαμαράς. Προϋπολογισμός 20 εκατομ. δραχ. Διαθέτει 64 δωμάτια και 124 κλίνες, μεγάλη αίθουσα συνεστιάσεων-συνεδρίων, σαλόνια και υπόγειο γκαράζ [εφ. ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ, σ. 2, 14-4-1974, Λαμία]

¹¹⁵ Συμβόλαιο αριθ. 1759/16-2-1921, του συμβολαιογράφου Λαμίας Νικολάου Αθ. Καρδόκου.

¹¹⁶ Συμβόλαιο αριθ. 1780/26-2-1921, του συμβολαιογράφου Λαμίας Νικολάου Αθ. Καρδόκου.

¹¹⁷ Στη δυνατότητα αγοράς των κτημάτων πρέπει να συνεβάλαν και τα χρήματα που έφεραν γυρίζοντας οι μετανάστες της Ιμύρμπενης στην Αμερική την περίοδο 1906-1921. [υπό έκδοση εργασία του Κωνστ. Αθ. Μπαλωμένου “Από την Ιμύρμπενη (Ανθήλη) Φθιώτιδας μετανάστες στην Αμερική”, Απρίλιος 2014, Λαμία].

¹¹⁸ Από 500 στρέμματα περίπου, ενώ η οικογένεια Αυλακιώτη έφτασε τα 2.000 στρέμματα. Αντίστοιχα πήραν και οι άλλοι.

¹¹⁹ Ο δάσκαλος Κώστας Παπαβασιλείου, παππούς των γνωστών στη Λαμία τριών μαθηματικών και καθηγητών, είχε αναλάβει ως πληρεξούσιος του κτήματος κάποιοι άλλοι Τσάληνη. [μαρτυρία που κατέγραψε ο κ. Κων. Ζησόπουλος]

¹²⁰ Από τους πρωτοπόρους μετανάστες της Ανθήλης στην Αμερική. Πήγε το 1906 για πρώτη φορά και το 1910 για δεύτερη φορά και εργάστηκε στο Σικάγο και στην πόλη Μάρλμπορο της Μασαχουσέτης.

¹²¹ Πήγε το 1910 στην Αμερική ως μετανάστες και εργάστηκε στη Νέα Υόρκη. [ανέκδοτη εργασία του Κωνστ. Μπαλωμένου, με τίτλο “Από την Ιμύρμπενη (Ανθήλη) Φθιώτιδας, μετανάστες στην Αμερική (1906-1921)”, Απρίλιος 2014, Λαμία].

¹²² Από αυτά, η τότε Κοινότητα Ανθήλης κράτησε 100 στρέμματα ως ιδιοκτησία, τα οποία διατηρεί μέχρι σήμερα και τα εκμισθώνει σε ντόπιους γεωργούς.

¹²³ Μου αναφέρθηκε ότι η Μελίνα Μερκούρη έλκει την καταγωγή από το σόι Τσάληνη, από τη γιαγιά της που είχε κτήμα και κατοικία στην Ηράκλεια (Μουσταφάρμπενη). Δεν είναι γνωστό όμως αν συνδέεται και με το σόι Κρίτσα (δηλ. αν είναι απόγονος από την Ολυμπιάδα Τσάληνη και τον Κωνσταντίνο Κρίτσα). Χρειάζεται περισσότερη τεκμηρίωση.

¹²⁴ Η Κλεοπάτρα, κόρη του Χρήστου και της Αναστασίας Τσάληνη, παντρεύτηκε το στρατιωτικό γιατρό (μετά έγινε αρχίατρος) Αλέξανδρο Αντωνιάδη. Η κόρη τους Μαρία Αντωνιάδη (γεν. 1874), το 1890 παντρεύτηκε το στρατιωτικό και πολιτικό Κωνσταντίνο Θεμιστ. Τρικούνη (1857-1922). Απέκτησαν μια κόρη (Δωροθέα) κι ένα γιο το Σπύρο Κων. Τρικούνη, δικηγόρο και πολιτικό (1888-1945). Αυτός παντρεύτηκε τη Δέσποινα Κανάρη και απέκτησαν 1 γιο, τον Κωνσταντίνο (1926-2002). Ο Κωνσταντίνος Σπ. Κανάρης, βουλευτής και υφυπουργός παντρεύτηκε την Ρίτα Φρέι, γαλλίδα. Δεν απέκτησαν παιδιά. Αυτός ήταν ο τελευταίος άρρην απόγονος της ιστορικής πολιτικής οικογένειας Τρικούνη.

¹²⁵ Έκταση 100 στρεμμάτων αγοράστηκε από την Αμαλία Λιάτου.